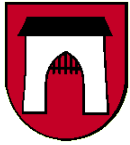

Cumbel

Degen

Lumbrein

Morissen

Suraua

Vella

Vignogn

Vrin

Rapport intermediar dil project “Futur Val Lumnezia”

Per il cuntegn dil present rapport preliminar ein ton la cumissiun strategica sco era la cumissiun operativa responsablas. Omisduas cumissiuns han approbau il rapport a caschun dalla sesida communabla dils 11 da november 2010.

1. Resumaziun introductiva	3
1.1 <i>Introducziun / finamira</i>	3
1.2 <i>Analisa</i>	3
1.3 <i>Cussegl/proposta</i>	7
1.4 <i>Ulteriur agir</i>	8
2. Punct da partenza	8
2.1 <i>Historia</i>	8
2.2 <i>Incarica</i>	10
2.3 <i>Organisaziun dil project</i>	10
2.4 <i>Decuors dil project da fusiun</i>	11
2.5 <i>Procedura / contract da fusiun</i>	12
3. Cooperar ni fusiunar?	13
4. Preremarca	14
4.1 <i>Geografia</i>	14
4.2 <i>Las vischnauncas</i>	15
4.3 <i>Cooperaziuns existentas</i>	35
4.4 <i>Svilup dil diember da habitonts</i>	37
5. La nova vischnaunca	39
5.1 <i>Fracziuns</i>	39
5.2 <i>Organs communal</i>	39
5.3 <i>Num</i>	42
5.4 <i>Uoppen</i>	42
5.5 <i>Vischnauncas burgheisas</i>	42
5.6 <i>Pleivs</i>	43
5.7 <i>Lungatg e cultura</i>	43
5.8 <i>Padrinadis da vischnauncas</i>	44
5.9 <i>Formaziun e scolaziun</i>	45
5.10 <i>Concept per la reorganisaziun forestala e tecnica (stradalesser)</i>	46
5.11 <i>Terren agricol, alps e pastiras</i>	47
5.12 <i>Pumpiers</i>	48
5.13 <i>Traffic public</i>	48
5.14 <i>Vias da comunicaziun</i>	49
5.15 <i>Register funsil e geometers rectificaders</i>	49
5.16 <i>Provediment e dismessa</i>	50
5.17 <i>Ovra electrica Lumbrein (OE Lumbrein)</i>	52
5.18 <i>Planisaziun e spazi da zonas</i>	53
5.19 <i>Fondo Greina</i>	53
5.20 <i>Persunal</i>	54
5.21 <i>Immobilias</i>	54
5.22 <i>Sanadad</i>	67
5.23 <i>Economia</i>	67
5.24 <i>Turissems</i>	68
6. Finanzas	68
6.1 <i>Situaziun da partenza e proceder</i>	68
6.2 <i>Analisa finanziaria dallas vischnauncas</i>	70
6.3 <i>Analisa finanziaria dalla vischnaunca fusiunada</i>	77
7. Effect cun ni senza ina u l'otra vischnaunca	81
8. Aspects/conclusiun	81
9. Cussegl / proposta	82
10. Ulteriur agir / procedura / comunicaziun	82

1. Resumaziun introductiva

1.1 Introducziun / finamira

Il 10 da december 2008 han ils presidents communalas dallas vischnauncas romontschas dalla Lumnezia decidu d'iniziar il project da fusiun "Futur Val Lumnezia". Il present rapport preliminar survescha per l'informaziun dil pievel e fuorma plinavon la basa per las suprastonzas communalas per saver prender las decisiuns sur digl ulteriur agir en caussa.

1.2 Analisa

El sequent vegn il facit dallas conclusiuns dil team presentaus cuortamein. Las argumentaziuns vegnan formuladas el capitel corrispundent dil rapport.

Cooperaziuns existentas

Il team da project sa constatar che las vischnauncas pertuccadas disponan d'ina cooperaziun resp. collaboraziun fritgeivla sin il sectur politic. Cun ina fusiun daventan collaboraziuns e cooperaziuns politicas obsoletas. Las bunas experientschas fatgas entras las collaboraziuns existentas els secturs da sport, cultura, turissem, etc. ein da mantener e d'intensivar tenor basegns.

Svilup dil diember da habitonts

Il diember total da habitonts corrispunda a ca. 2230. Dapi igl onn 1950 han las otg vischnauncas saviu registrar ina digren dalla populaziun da ver 30%. Sin plaun cantunal ei il diember da habitonts carschiu ella medema perioda per rodund 40%.

Procedura / contract da fusiun

La lescha da vischnauncas dil cantun Grischun (LV) prescriba la procedura giuridica per ina fusiun da vischnauncas. Da risguardar ein ils suandonts pass: la cunvegna da fusiun, la procedura da votaziun, l'entrada en vigur, la procedura da legislaziun e las elecziuns. Plinavon basegna la fusiun il consentiment dalla Regenza dil cantun Grischun. Sur dalla fusiun decida la finala il Cussegl Grond.

Fracziuns

La vischnaunca fusiunada secumpona dallas otg fracziuns Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin. Ils nums restan tuttina. Ina muntada politica essenziala survegnan las fracziuns, sch'ei vala da garantir la representanza ella suprastonza communalas.

Organisaziun strategica

La nova vischnaunca dispona d'ina votaziun all'urna sco era d'ina radunonza communal. La suprastonza communal secumpona da nov commembers. Las vischnauncas dad oz duein haver in dretg d'esser representadas ella suprastonza.

Organisaziun operativa

L'administraziun communal duei vegnir centralisada.

Num

La nova vischnaunca duei senumnar "Lumnezia".

Uoppen

La creaziun digl uoppen dalla nova vischnaunca vegn surdaus ad ina gruppa da lavur. Il resultat vegn integraus el contract da fusiun.

Vischnauncas burgheisas

Independentamein dall'existenza d'ina nova vischnaunca burgheisa daventan las burgheisas ed ils burgheis dallas otg vischnauncas dad oz burgheisas e burgheis dalla nova vischnaunca fusiunada. Il team da project cusseglia allas duas vischnauncas burgheisas existentas (Lumbrein e Vrin) da s'unir cun la vischnaunca politica aunc avon la fusiun prevedida.

Pleivs

L'existenza, l'organisaziun ed il menaschi dallas Pleivs vegnan buca tangai entras la fusiun.

Lungatg e cultura

Il lungatg official dalla nova vischnaunca ei il romontsch. La nova vischnaunca duess rinforzar las stentas da promover il lungatg romontsch.

Padrinadis da vischnauncas

Las experientschas muossan che vischnauncas fusiunadas san profitar vinavon – e cun preferenza – da contribuziuns da padrinadi. Ils susteniments dils padrinadis hodierns duein vegnir impundi per las fracziuns correspudentas (vischnauncas dad oz). Novs padrinadis d'ina u l'otra fracziun han da vegnir impundi per projects che vegnan realisai en la correspudenta fracziun. Il contact tier las vischnauncas da padrinadi duei vegnir tgiraus entras las singulas fracziuns, denton era dalla nova vischnaunca.

Formaziun e scolaziun

En connex cun la fusiun dallas vischnauncas vegnan ils consorzis da scola existents aboli. Las obligaziuns e las cumpetenzas vegnan surdadas alla suprastanza resp. al cussegl da scola. Aschiditg ch'il diember da scolars lubescha, vegn il menaschi da scola mantenius era vinavon els loghens d'instrucziun d'entochen dacheu Vrin/Lumbrein, Vella e Cuschnaus.

Concept per la reorganisaziun forestala e tecnica (stradalesser)

Las structuraz existentas ein da transformar ella sligiazium transitoria. Silsuenter ei l'organisaziun futura da prender en mira.

Terren agricol, alps e pastiras

Ei vala per tut ils purs e cultivaders ils medems dretgs enteifer la nova vischnaunca. Plinavon vala in predretg d'affittaziun dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras en proprietad dalla nova vischnaunca en favur dils purs e cultivaders dallas anteriuras vischnauncas e quei tenor las isonzas valeivlas e vividas avon la fusiun, pia il status quo. La pasculaziun cumina sto vegnir mantenida sco entochen dacheu en las fracziuns nua che tala vegn exequida. Detagls vegnan fixai el decuors dalla procedura da project.

Pumpiers

Da niev ei sulettamein la nova vischnaunca purtadra dall'organisaziun da pumpiers.

Traffic public

Las lingias existentas dil traffic public duein vegnir mantenidas e taxadas sco lingias publicas ufficialas. Plinavon duei era la lingia Suraua – Vella vegnir taxada sco lingia publica ufficiala. Las pretensiuns duein vegnir inoltradas respectiv tschentadas alla Regenza.

Vias da comunicaziun

El rom d'ina fusiun sa la Regenza reglar la construcziun da vias cun in contract. La damonda per contribuziuns cantunales en cass d'ina fusiun vegn a cuntener la formulaziun corrispundenta che quels tschancuns duein restar en possess cantunal. La decisiun definitiva pren la Regenza.

Register funsil e geometers rectificaders

Damai che mintga vischnaunca posseda ina atgna numera d'identificaziun (numera ESTA) ei ina adattaziun dallas datas dil register funsil tecnicamein buca problematica. Per l'elecziun dil geometer rectificader ei la nova vischnaunca cumpetenta.

Provediment d'aua

L'infrastructura dil provediment d'aua ei buna. Investiziuns pli grondas ein buca planisadas. La nova vischnaunca gestiunescha il provediment d'aua sin basa d'in menaschi da reschia consolidau. Per ina fasa da transiziun da max. tschun onns valan vinavon ils reglaments da taxas dallas anteriuras vischnauncas. Duront quella fasa da transiziun duein ils responsabels encurir per la nova vischnaunca ina sligiazion definitiva per las cooperativas a Lumbrein.

Sereneras

L'infrastructura dallas sereneras ei buna. Investiziuns pli grondas ein buca planisadas.

La nova vischnaunca gestiunescha la dismessa d'aua piarsa sin basa d'in menaschi da reschia consolidau. Per ina fasa da transiziun da max. tschun onns valan vinavon ils reglaments da taxas dallas anteriuras vischnauncas.

Provediment d'electricitad

Il provediment d'electricitad vegn garantius vinavon dallas producentas e furnituras da current electric Repower ed OE Lumbrein, quei mintgamai per il territori che lur reit cuviera.

Ovra electrica Lumbrein (OE Lumbrein)

L'ovra electrica Lumbrein vegn – independentamein dalla fusiun – transferida en ina associaziun cooperativa.

Planisaziun e spazi da zonas

Per ina fasa da transiziun valan las planisaziuns localas e las leschas da construcziun dallas anteriuras vischnauncas per igl intsches respectiv.

Fondo Greina

Il reglament existent vegn surprius dalla nova vischnaunca. Ils mieds ord il fondo vegnan vinavon impundi sco tochen dacheu mo per la populaziun da Vrin. Il regulativ existent ston vegnir adataus aschia che quella suveranitat resta tier la populaziun da Vrin.

Persunal

Il persunal existent vegn surprius en la nova organisaziun. Ei dat neginas relaschadas. Ina eventuala adattaziun dil diember da plazzas succeda sur la fluctuaziun da persunal.

Immobiliarias

L'utilisaziun dallas immobiliarias communalas sto vegnir giudicada dalla nova organisaziun politica e sedrezza tenor ils basegns dalla vischnaunca fusiunada. Novas investiziuns ein d'evitar. Las immobiliarias che vegnan buca pli duvradas per intents publics duein vegnir schadas vi per in prezi che cuviera ils cuosts ni ch'ellas duein vegnir vendidas.

Sanadad

La fusiun ha negina influenza sin il sector da sanadad.

Economia

Ei vegn pretendiu dalla nova vischnaunca da porscher bunas cundiziuns da rama per l'economia e da promover quella.

Turissem

Ei vegn pretendiu dalla nova vischnaunca da porscher bunas cundiziuns da rama per il svilup turistic en Val Lumnezia.

Finanzas

L'analisa dil plan da finanzas muossa che la fusiun dallas vischnauncas da Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin ei ord vesta finanziaria e cun risguardar las constataziuns e calculaziuns fatgas fetg raschuneivla. Ils effects da sinergia restan all'entschatta marginals e vegnan reduci empau pervia dallas expensas supplementaras per realisar la fusiun. Ils onns vegnents e naven dil 2016 san ins quintar cun ulteriurs respargns. Grazia alla reducziun dil pei da taglia daventa la regiun pli attractiva, cunzun era per habitar. Plinavon ei era la finanziaziun dils projects – cunzun quella dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella – megliera ed engrevegia strusch las finanzas communalas. La vischnaunca fusiunada vegn sdebitada. Grazia all'augmentaziun annuala dalla contribuziun dall'ulivaziun da finanzas stattan plinavon dapli mieds finansials a disposiziun. Era quei ei in argument per ina fusiun. Per la vischnaunca fusiunada vegn proponiu in pei da taglia da 105% dalla taglia sempla cantunala. Ins sa era quintar cun in plus da CHF 300'000.00 ad onn quei che pertucca l'ulivaziun da finanzas. Per las calculaziuns han ins era risguardau ina contribuziun da fusiun resp. da promoziun da frs. 9 milliuns.

1.3 Cussegl/proposta

Ils commembers dalla cumissiun strategica sco era ils commembers dalla cumissiun operativa ein dil meini ch'ina fusiun dallas otg vischnauncas Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin seigi il dretg pass enviers igl avegnir e proponan da cuntinuar cul project.

1.4 Ulteriur agir

Il present rapport preliminar fuorma la basa per saver decider davart la cuntinuaziun dil project. Il project cuntinuescha suandontamein:

- december 2010 entochen mars 2011   informaziun e communicaziun
- entochen la fin mars 2011   decisiun davart la cuntinuaziun dil project
- ...   analisa dalla fusiun
- ...   preparaziun dalla fusiun (contract)
- ...   informaziun e communicaziun
- ...   votaziun da fusiun
- ...   transformaziun dalla fusiun
- ...   entrada en vigur

2. Punct da partenza

2.1 Historia

El temps medieval tardiv han cuminanzas dil vitg organisadas a moda cooperativa remplazzau il domini feudal. Cun aultas summas da cumpra ni schizun entras dispetas violentas han ils habitonts contonschiu lur dretgs liberals. El decuors dil temps ein 48 vischnauncas giudizialas (Gerichtsgemeinden) sesviluppadas, denter auter era la Lumnezia che corrispunda al cumin dalla Lumnezia dad oz, senza Val Sogn Pieder. Quellas vischnauncas giudizialas valan sco igl origin dalla ferma autonomia communal el Grischun, cunquei ch'ellas exequevan vastas incumbensas administrativas, giudizialas e politicas. Igl onn 1851 ei entrada en vigur, en consequenza dalla Constituziun federala che datescha dil 1848, la lescha da repartiziun cantunala che enumerava ils vischinadis d'entochen ussa e che ha surviu sco basa per circumscriber ils novs districts e cumins. Aschia ein las 48 vischnauncas giudizialas sedivididas en numerusas novas vischnauncas politicas. Duront treis decennis eis ei denton buca stau clar tgei loghens che valevan ussa propi sco vischnauncas e tgeinins buca. Pér igl onn 1881 eis ei reussiu al Cussegl grond da relaschar in register davart las vischnauncas politicas dil cantun Grischun. 224 vischnauncas politicas ein vegnidas renconuschidas. Quella divisiun structurala dil Cantun ha valiu varga 100 onns: il diember da vischnauncas ei sereducius sin 212 entochen igl onn 2000. Ina fusiun realisada duront quei temps ha era pertuccau la Lumnezia: il 1963 han las duas vischnauncas dad Uors e Peiden fusiunau. Dapi ver diesch onns dat ei el Grischun in'entira unda da fusiuns da vischnauncas. Ed adina puspei s'audan vischnauncas dalla Lumnezia tier ils piuniers: igl onn 2002 ein las quater vischnauncas da Camuns, Surcasti, Tersnaus ed Uors-Peiden s'unidas alla vischnaunca da Suraua.

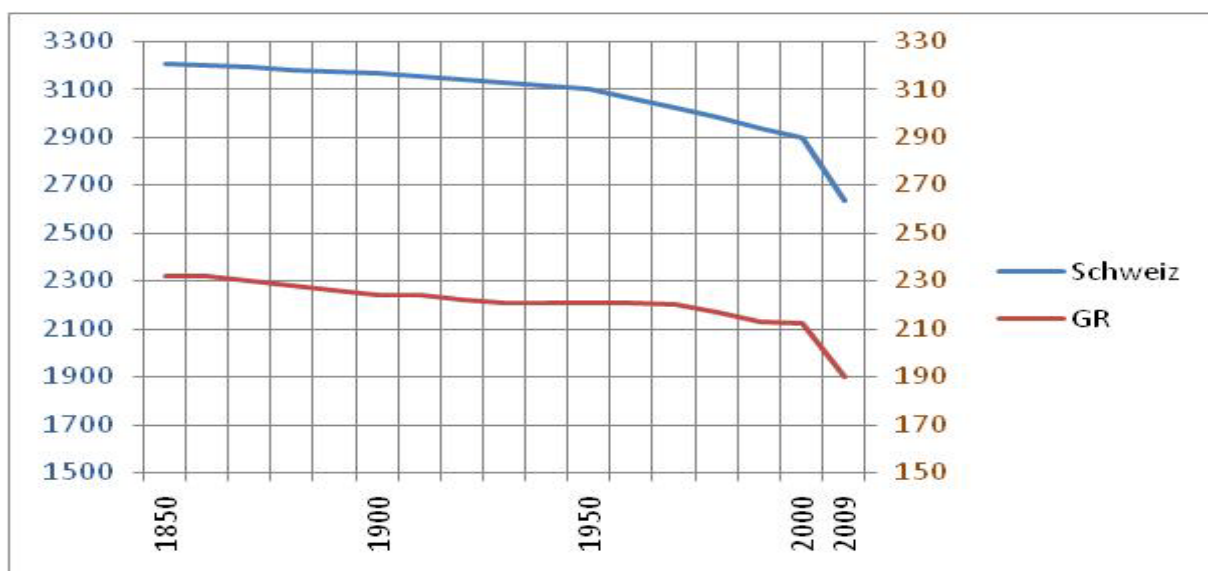
La structura communal el Grischun sedifferenziescha fermamein da val tier val. Fertin che mintga vitg fuorma quasi in'atgna vischnaunca politica en Val Lumnezia, el Scanvetg ni ella Val Calanca, dat ei era grondas vischnauncas cun numerusas francziuns enteifer lur territori communal, aschia p.ex. Tavau, Mustér, Sursaissa, Poschiavo, Aschera, Tujetsch ni las giuvnas vischnauncas da Val Müstair ni da Bregaglia.

Fermas vischnauncas sedistinguan entras lur independenza ed autoresponsabladad, quei vul dir ch'ellas san agir a moda autonoma. Ina vischnaunca autonoma duess saver ademplir independentamein e senza collaboraziun intercomunala incumbensas elementaras sco la

scola, il survetsch da pumpiers ni il forestalesser. Savens ei l'externalisaziun d'incumbensas communalas colligiada cun ina sperdita d'autonomia e da democrazia, perquei che las decisiuns vegnan pridas da delegai ed ein ligiadas vid mieds finanzials.

Il squetsch sin las vischnauncas sco furnituras da prestaziuns d'incumbensas crescha. Las spetgas dallas habitontas e dils habitonts enviars la qualitat e quantitat dallas prestaziuns communalas s'augmentan era en regions ruralas. A medem temps vegn ei adina pli grev da recrutar avunda personas adattadas per las autoritads dils numerus uffecis. Buc il davos spetga era l'economia in engaschi pli grond da vart dallas vischnauncas, seigi quei en fuorma da contribuziuns finanzialas ni en connex cun la planisaziun dil territori ni la promoziun dall'economia. Ultra da quei audan ins adina pli savens las pretensiuns da duvrar a moda pli efficacia ed effectiva ils mieds finanzials. Sin fundament da quellas spetgas augmentadas ein las structuras territorialas daventadas ils davos decennis in tema politic permanent. Buca mo el Grischun, mobein en vastas parts dalla Svizra vegn ei decidiu da fusiunar vischnauncas.

La suandonta grafica muossa il svilup dil diember da vischnauncas en Svizra (scala da vart seniastra) ed el Grischun (scala da vart dretga):

Fontauna: STE/HTW Cuera

Il Grischun secumpona naven digl 1. da schaner 2011 aunc da 178 vischnauncas politicas. En 132 vischnauncas (ca. 75 pertschien) habiteschan ver 43 000 personas (ca. 25 pertschien). Ellas ulteriuras 46 vischnauncas stattan rodond 145 000 personas.

Ils 10 da december 2008 han ils presidents communalas dallas vischnauncas romontschas dalla Lumnezia decidiu d'iniziar il project da fusiun "Futur Val Lumnezia".

2.2 Incarica

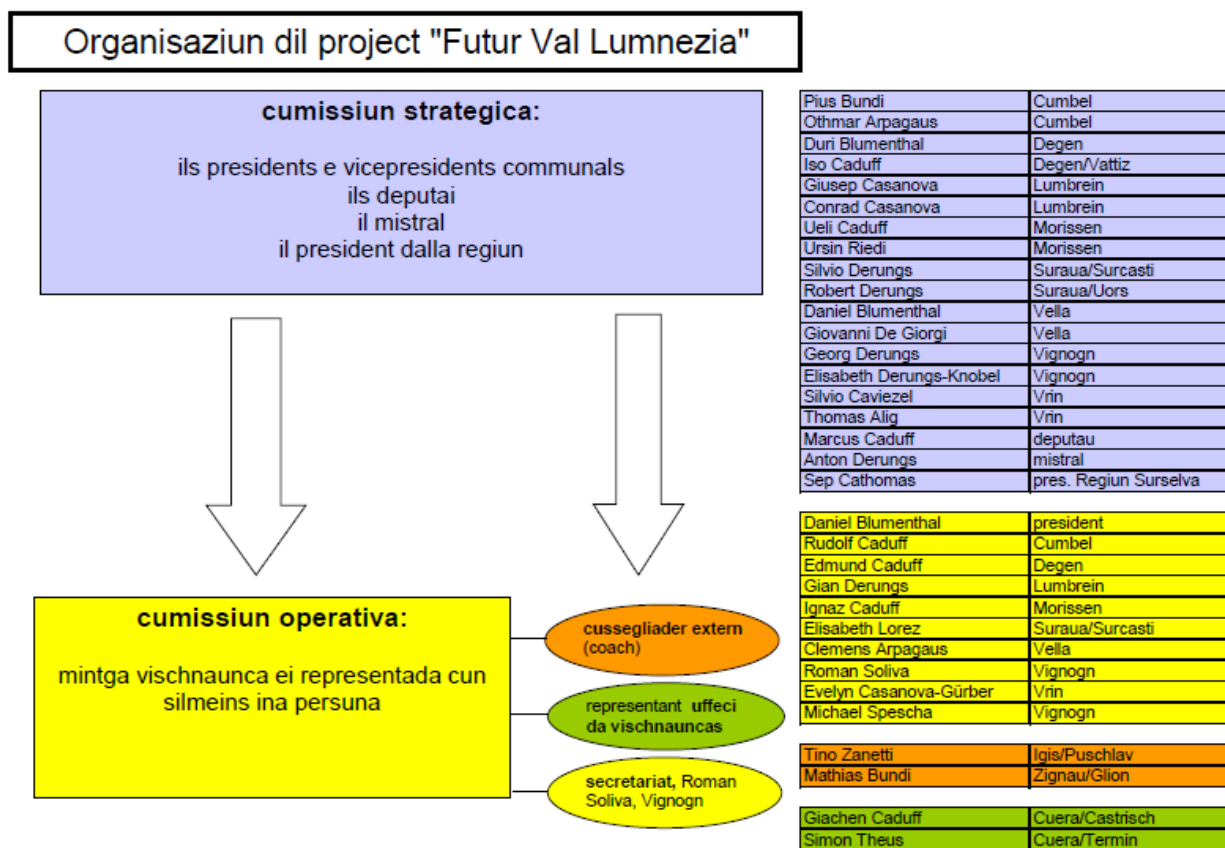
L'incarica ch'ei sedada ord la suranumnada sesida dils 10 da december 2008 secloma sco suonda:

Nus essan prompts d'entscheiver cun il project "Futur Val lumnezia" che duei vegnir elaboraus d'ina grupp da lavur indigena. Quella duei sclarir da ruidien las schanzas e las rescas sco era ils avantatgs e disavantatgs d'ina fusiun e quei cun risguardar variantas. Ils resultats duein lubir da s'occupar a moda objectiva cun igl avegnir dallas structuras communalas enteifer la val e da discussiunar surlunder cun tgau e pei.

Il rapport intermediar cuntegn suletamein ina varianta cun tut las otg vischnauncas dalla Lumnezia romontscha. Less ina vischnaunca buca separticipar al project sa quella naturalmein desister, denton sto quella viver cun las consequenzas che sedattan. Quellas vegnan a semussar particularmein enteifer secumprar en per las prestaziuns che la vischnaunca persula vegn buca d'ademplir.

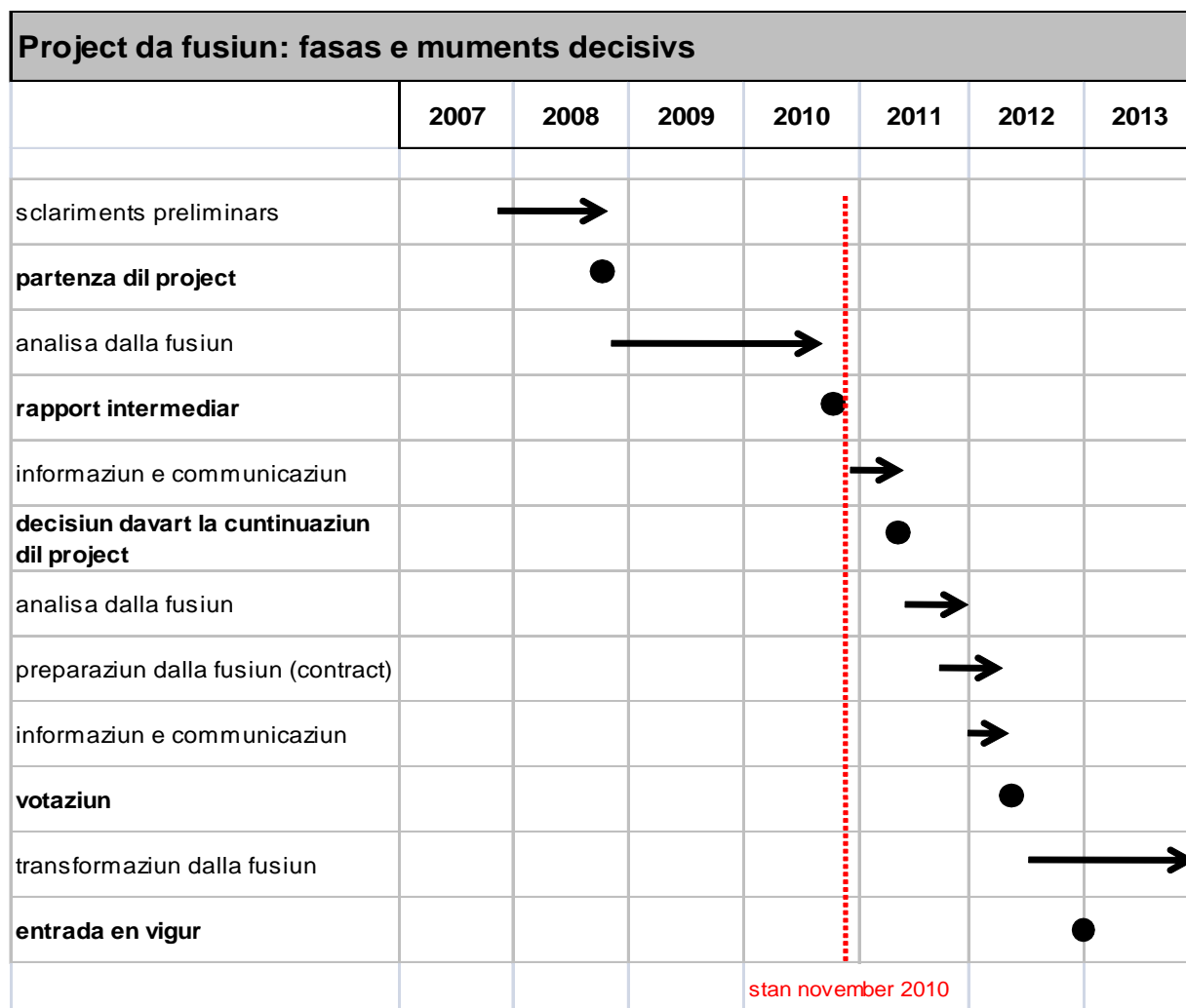
2.3 Organisaziun dil project

L'organisaziun da project ei structurada en ina cumissiun strategica ed ina cumissiun operativa. La cumissiun strategica meina il project e dat las incaricas alla cumissiun operativa, che procura las basas da decisiun e propona ils mieds per sliar ils pensums e la via per contonscher las finamiras. Sco cussegladers neutrals d'ordeifer accumpognan ils dus fiduziaris Tino Zanetti e Mathias Bundi il project. Igl uffeci da vischnauncas dil cantun Grischun assista al project cun cussegl e pren part allas sesidas. Tenor necessitad san era gruppas d'interess vegnir involucadas el process dil project.

2.4 Decuors dil project da fusiun

In project da fusiun sesplega per ordinari suandontamein:

Il rapport intermediar duei survir sco agid per saver decider ils proxims pass.

Fevrer 2011	Occurrenzas d'informaziun en tut las otg vischnauncas
11 da mars 2011	Ulteriura occurrenza d'informaziun en in liug
25 da mars 2011	Decisiun davart la cuntinuaziun ni la sistida dil project entras las radunonzas communalas
	- Cuntinuaziun: ulteriura analisa dalla fusiun
	- Sistida: iniziar in project cun las vischnauncas che din GIE

2.5 Procedura / contract da fusiun

La lescha da vischnauncas dil chantun Grischun (LV) prescriba la procedura giuridica per ina fusiun da vischnauncas. Da risguardar ein ils suandonts pass:

Curvegna da fusiun: Las vischnauncas participadas regleschan las novas relaziuns giuridicas en in'aschinumnada convegno da fusiun. Quella reglescha ils aspects centrals dalla nova vischnaunca (termin dalla fusiun, num, uoppen, ...), ils effects giuridics (transport dalla facultad e dils deivets sin la vischnaunca fusiunada, reglamentaziuns specialas, ...), la procedura da votaziun e fixescha ulteriuras reglamentaziuns.

Il contract da fusiun survecha sco basa per las votaziuns davart la fusiun che vegnan fatgas en mintga vischnaunca!
La Regenza sto approbar il contract da fusiun.

Procedura da votaziun: Mintga vischnaunca votescha a caschun d'ina radunonza davart la fusiun.
Las votaziuns davart la fusiun (contract da fusiun) han liug a medem temps.

Entrada en vigur: Il Cussegl grond sto approbar la fusiun. Pér lu sa la fusiun entrar en vigur.

Procedura da legislaziun: Avon che la fusiun entri en vigur, sto vegnir decretada ina nova constituziun communal. Quella sto cuntener las convegno e decisiuns principalas dil contract da fusiun e/ni dalla lavur da project.

Avon che la fusiun mondi en vigur, eis ei medemamein da votar davart ina nova lescha da taglia.

La nova vischnaunca unifichescha sia legislaziun il pli spert pusseivel. Entochen tier quei termin valan denton las leschas vertentas per il territori dall'anteriura vischnaunca.

Elecziuns: Avon che la nova vischnaunca mondi en vigur, vegnan las autoritads eligidas tenor la procedura definida el contract da fusiun.

Facit:

La lescha da vischnauncas dil cantun Grischun (LV) prescriba la procedura giuridica per ina fusiun da vischnauncas. Da risguardar ein ils suandonts pass: la convegno da fusiun, la procedura da votaziun, l'entrada en vigur, la procedura da legislaziun e las elecziuns. Plinavon basegna la fusiun il consentiment dalla Regenza dil cantun Grischun. Sur dalla fusiun decida la finala il Cussegl Grond.

3. Cooperar ni fusiunar?

Ilis problems e las damondas specificas che setschant allas vischnauncas ein daventadas ilis davos onns bia pli frequentas e complexas. Era per las vischnauncas dalla Val Lumnezia eis ei adina pli pretensius dad exequir las incumbensas en atgna reschia a moda efficienta ed economica. Per quei motiv vegnan quellas realisadas per gronda part en ina collaboraziun intercommunala. Els secturs administraziun, formaziun, survetsch da pumpiers, forestalessers ni dismessa d'aua piarsa collaboreschan las vischnauncas intensivamein sur ilis cunfins communalas ora (cf. capitel 4.3 Cooperaziuns existentas). Ei dat bunas raschuns, daco che las vischnauncas exequeschan comunablamain certas incumbensas. Era sche la collaboraziun intercommunala ha a prema vesta aspects positivs, cumpeglia ella era grevas consequenzas negativas e gronds prighels:

- structuradas nunsurveivlas, incumbensas e cumpetenzas nunclaras;
- ina trasparenza dils cuosts munglusa;
- ilis responsabels capeschon mo certs aspects dils problems e caschunan in'autodinamica nundesiderada els camps d'incumbensas e d'expensas pertuccai;
- restricziuns dallas pusseivladads da cooperaziun directas dallas vischnauncas e da lur votantas e votants;
- obligaziuns da surprender ilis cuosts per las vischnauncas senza la pusseivladad da prender influenza adequatamein;
- engrevegiada d'ina politica communal "cumplensiva";
- in desinteress politic dils pertuccai.

La collaboraziun intercommunala privescha pia la vischnaunca dalla pusseivladad da prender directamein influenza ed aschia era d'ina part dall'autonomia communal. Il medem mument san ins constatar in deficit da democrazia, cunquei che las votantas ed ilis votants e l'executiva communal san buc influenzer ilis survetschs publics ed aschia era buc ina gronda part dallas finanzas communalas. Mesirau vid la summa preventivada va en bia vischnauncas pli che la mesadad dallas expensas en favur da consorzis. Quei restrenscha fermamein l'autonomia communal. Decisiuns impurtontas vegnan pridas da corporaziuns ni da delegai. Ina vischnaunca independenta ed aschia autonoma en siu agir ademplescha las incumbensas centralas (administraziun, scoletta, scola primara, scalem ault, forestalessers, survetsch da pumpiers, provediment e dismessa, luvriers da vischnaunca) senza la collaboraziun intercommunala.

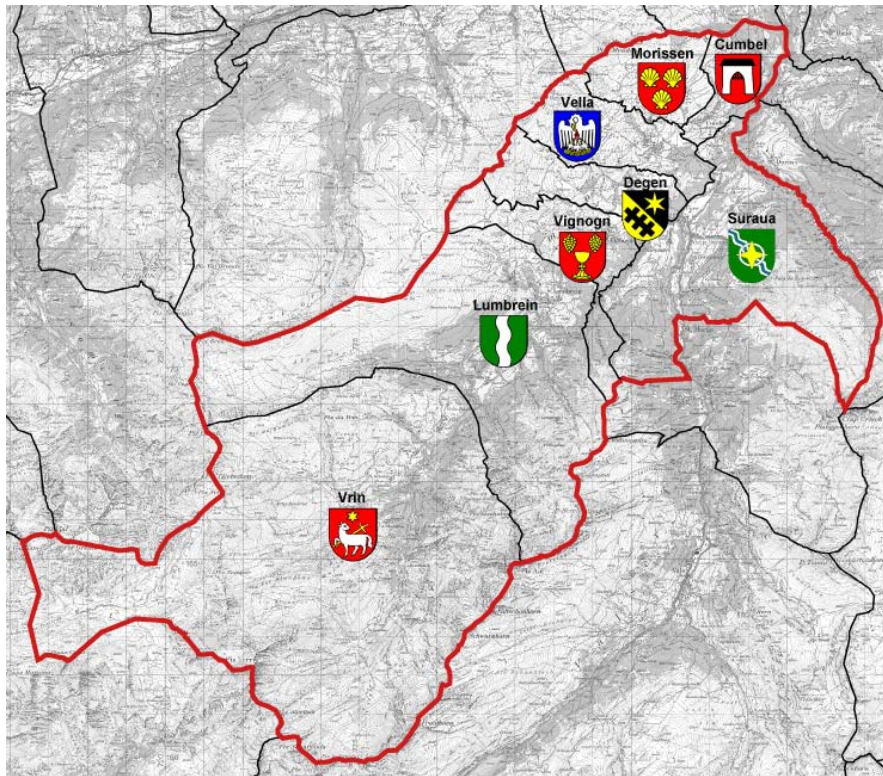
En vals che fuorman in'unitad geografica e culturala sco la Val Lumnezia ein las premissas optimalas per saver ademplir a moda comunabla las incumbensas sut il tetg d'ina nova vischnaunca. Ilis effects positivs d'ina vischnaunca semanifestassen a moda clara:

- saver ademplir effectivamein las incumbensas enten duvra a moda economica ilis mieds (augmentar l'efficacitad e l'effizienz)
- scaffir sinergias (avantatgs dalla grondezia) cun in spazi d'agir finanziel pli grond
- augmentar resp. rinforzar l'autonomia e la democrazia
- procurar per meglieras cundiziuns generalas per in svilup economic
- contonscher ina posiziun pli ferma enviers anora

4. Preremarca

4.1 Geografia

Las otg vischnauncas dalla Lumnezia che prendan part al project “Futur Val Lumnezia” sesanflan enteifer in perimeter serrau.

Sco pli gronda val laterala dalla Surselva tonscha la Val Lumnezia da Glion, igl emprem marcau spel Rein, viers sid. Sia surfatscha dumbra 382 km². La val ei spartida en Lumnezia sura e sut. In'ulteriura part senumna Val S. Pieder. Il clima ei alpin. La val surpren cun sia aviartadad, il bellezia panorama e la spunda viers sidost che traversa la cadeina dil Mundaun. Enzennas tipicas dalla Val Lumnezia ein ils vitgs muntagnards pittorescs cun lur casas da lenn brinas ch'ei savens ornadas cun fluras, la multiplicitad dalla cuntrada, la buna vegetaziun e la gronda purschida dad attracziuns culturhistoricas. La nebla ei in hosp rar, in tschiel blau ei plitost la regla. La Val Lumnezia appartegn alla regiun linguistica dil romontsch sursilvan. La Lumnezia vala sco paradis da vacanzas per grond e pign e vegn numnada la val dalla glisch. Il pli bass punct dil perimeter dalla Lumnezia sura ei il Bogna da Peiden cun 910 m s.m. ed il pli ault punct ei il Péz Terri cun 3149 m s.m.

4.2 Las vischnaucas

Cumbel

Il vitg da Cumbel vegn numnaus l'emprema gada egl urbari carlongic dils beins imperials che datescha ca. digl onn 840. Pli baul senumnava il vitg denton "Cumble" che deriva dil num latin "cumulus" e munta biet ni dil plaid valetta che deriva dil num "cumula".

La vischnaunca da Cumbel ha oz ina detg buna ed uliva mischeida da menaschis purils, fatschentas da mistergners, stizun dil vitg, ustria, casa d'attempai e da tgira, administraziun communal, ect. Grazia alla buna posiziun geografica sco era grazia ad ina buna e prudenta politica communal ei Cumbel sesviluppau ad ina vischnaunca cun relativamein bunas perspectivas. La buna posiziun geografica lubescha era ad ina roscha persunas dad ir a luvrar els vitgs vischinonts ni entochen a Cuera, quei senza stuer midar domicil. Grazia a maschinas modernas produceschan ils diesch menaschis purils situai agl ur dil vitg in bien ton dapli ch'ils 25 entochen 30 menaschis purils da pli baul. Ils menaschis d'antruras eran tut menaschis da grondas famiglias. Tut vegneva fatg a maun, naven dil segar entochen tier il mulscher. Contribuiu a quei svilup rasant dapi l'entschatta dils onns 1970 han era meglieras metodas da produzioni e surtut l'arrundaziun dil funs. Projects per meglierar l'infrastructura dil vitg seschavan realisar pli baul mo cun lavur cumina. Las pusseivladads finanzialas dil maun public e dils vischins eran pli che mudestas. Gronds e cars projects dad infrastructura ha la vischnaunca saviu realisar dapi la mesadad dils onns 1970. Quei oravontut grazia alla ulivaziun da finanzas cantunala, allas grassas subvenziuns federalas e cantunalas, sco era grazia als sustegns generus da vischnaucas ed instituziuns da padrinadi dalla Bassa. La structura dil vitg da Cumbel ha, sco era en bia auters loghens, duas fatschas. Dad ina vart il vitg baghegiu duront tschentaners cun la baselgia parochiala e las capluttas, las bialas casas da lenn ornadas cun fluras, ils clavaus tipics da lenna rodonda. Da l'autra vart il vitg viviu cun ses rodond 250 habitonts che lavuran di per di e sediverteschan. La biala part veglia dil vitg ha ina historia ch'ei restada entochen oz, quei grazia ad ina renovaziun migeivla dalla sostanza da baghegiar veglia. En connex cun la revisiun dalla planisaziun locala ei vegniu scaffiu igl onn 1991 el quartier Lischeinas ina zona per indigens. En quella zona ha la vischnaunca saviu porscher territori da baghegiar per pliras famiglias indigenas. Igl onn 2001 ei vegniu aviert la zona da baghegiar si Crest la Geina. Egl onn 2006 ei vegniu decidu d'inzonar ina gronda parcella a Cuschnaus. Actualmein vegn realisau el quartier a Cuschnaus ina surbaghegiada sin basa privata. Ulteriurs projects ein en planisaziun. Dapi igl onn 1987 ein 33 casas novas resp. 55 habitaziuns novas vegnidas construidas a Cumbel.

Indirectamein ha Cumbel era saviu profitar dil svilup turistic. Il territori da skis Lumnezia-Sursaisa-Mundaun, il lag da far bogn a Davos Munts e la buna reit da sendas ein impurtontas purschidas per il turissem. A Cumbel vegn purschiu in Vita-Parcours, ina piazza da picnic/grillar, ina plascheivla piazza da giug per affons, in'ustria, casas da vacanzas per giuvenils, per gruppas e per famiglias, ina biala reit da sendas da viandar e per velos da muntogna. Tenor la statistica actuala dumbra Cumbel en total 180 habitaziuns. Da quellas ein 100 habitaziuns (55%) occupadas da persunas cun domicil en vischnaunca, 80 habitaziuns (45%) surveschan per il diever da vacanzas.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschient- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	307			0-6 onns	9	0-15	47
1950	298			Scola primara		16-30	48
1980	268			1. classa	3	31-45	39
2000	288		5	2. classa	2	46-60	50
2001		276	3	3. classa	4	61-75	40
2002		277	3	4. classa	7	76-90	23
2003		275	5	5. classa	1	90+	2
2004		278	2	6. classa	2		
2005		276	2	Scalem ault			
2006		277	3	1. classa	6		
2007		271	3	2. classa	2		
2008		255	0	3. classa	6		
2009		249	1	total	42		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	120%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communal	
- Administraziun communal	70%
- Uffeci da taglia Lumnezia	70%
- Luvrer communal	100%
- Revier forestal Lumnezia Dado; cumpart	50%
- Pedels casa da scola, serenera; cumpart	60%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	9.7 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	2.0 ha
- zona da mistregn buca surbaghegiada	0.5 ha
- zona publica ed autras zonas	3.2 ha
- uaul (surfatscha totala)	185 ha
- terren agricol	188 ha
- pastiras e terren nunproductiv	54 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiu (incl. zona da mistregn)	6'265 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	3.4 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun, senza drenadis da vias, etc.	4.3 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	3.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	7.4 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	2.0 km
- vias da fons e vias d'auul	18.0 km

Degen

L'empresma menziun da Degen succeda egl urbari carolingic dils beins imperials che datescha circa digl onn 840. In motiv per quella menziun ei stada la separaziun digl imperi tenor il contract da Verdun digl onn 843 denter ils fepls da Ludwig il pietus. Il num Degen deriva d'in ministerial cun il num Egino ch'era da lezzas uras administratur imperial. Il vegl num Igels ha il medem tschep sco Degen. Igl onn 1982 decidan las vischinas ed ils vischins da duvrar sulettamein Degen sco num uffical dalla vischnaunca. Sin fundament dils gronds beins e dallas duas baselgias ch'ei menziunadas en quei urbari eis ei da supponer che Degen seigi staus colonisau in pulit tec avon igl onn 840. Gia da quei temps vegneva raccoltau a Degen dapli graun ch'ella Tumliasca. Aunc oz dispona Degen d'in clima relativamein migeivel che lai madirar ultra da differenta puma era plogas ed iuas.

Ultra dil vitg fan era las fracziuns Rumein e Vattiz part dalla vischnaunca da Degen. Naven dall'entschatta dils onns 1970 ha ei dau a Vallada Nova stentas d'in prenci russ per realisar in entir vitg turistic. Quell'idea ha allura fatg naufragi, denton eis ei vegniu realisau decennis suenter il lag a Davos Munts che corrispunda franc e segir meglier al turissem migeivel da nossa val.

In cass tut aparti fuorma il Benefeci da Rumein ch'ei vegnius fundaus da pliras fundaziuns d'indigens en favur dalla Claustra da Mustér. Entochen avon rodund 20 onns ha Rumein saviu far diever aschia d'in pader che provedeva exclusivamein ils parochians da Rumein. Dapi igl onn 1712 ha beinenquala capacitat pastorau a Rumein, ins pertratgi en quei connex vid pader Placi à Spescha ni a pader Flurin Maissen che han il pli probabel buca mo fascinau, mobein beinenqualgada era irritau ils indigens cun lur ideas futuristicas.

In'ulteriura particularitad da Degen ei franc e segir era la pleiv da Fraissen cun sia baselgia parochiala da Nossadunna cun la filiala da Sogn Vetger. Quella pleiv ei stada dapi l'entschatta enneu independenta da Pleif. Quella posiziun ei d'attribuir a sia rihezia en consequenza dallas fundaziuns dils emprems nobels dil temps dad 840 ni dil conts da Sax. Per quei motiv surveva in plevon exclusivamein per treis casadas a Fraissen. Ils ulteriurs parochians eran suttamess a Pleif.

Degen ei era enconuschents per sias baselgias e capluttas. Sper la parochiala che va anavos sin igl urbari carolingic ei franc la caplutta da Sogn Bistgaun in giuvel da num e pum digl art sacral. En quella caplutta sesanfla numnadamein in altar dil renomau artist Ivo Strigel digl onn 1506 ch'ei vegnius transformaus a moda geniala entuorn il 1740 en in altar baroc. Da pareta tut speciala ei era la caplutta da Sontgaclau e Sogn Valentin a Vattiz en fuorma dad octagon. Buca per nuot vegn la Lumnezia numnada la cuntrada sacrala.

La populaziun da Degen lavura aunc adina per ina gronda part ell'agricultura. Ils secturs d'occupaziun sepresentan sco suonda: 1. sectur, 45%; 2. sectur, 13%; 3. sectur, 42%. Quei fa buca surstar. Degen ei numnadamein predestinaus per esser in vitg cun in ferm puresser. En occupaziun cumpleina ni accessoria dat ei aunc 20 menaschis purils en vischnaunca. Grazia alla vischinonza dallas pendicularas ha Degen era saviu notar el decuors dils davos decennis in tschec svilup turistic. In ulterior motiv per quei svilup ei franc il lag da Davos Munts ch'ei ina dallas attracziuns turisticas dalla val. Quei svilup semuossa en in pulit diember da secundas habitaziuns, mo era en ina legrevla activitad da construcziuns per indigens. Quei oravontut grazia al terren da baghegiar en proprietad dil maun public. Quei dat era vinavon alla vischnaunca la pusseivladad da sesviluppar. Impurtonta ei la finala era la situaziun finanziaria dalla vischnaunca che sepresenta oz en moda stabila e che

possibilitéscha era da sesviluppar ils proxims onns. Quei ch'ins sa medemamein constatar ei ch'il diember da habitonts ei restaus el decuors dil davos decenni pli u meins stabils. Quei che dat denton da ponderar ei ch'il diember da naschientschas semova sin in nivel fetg bass. Quei ei era stau il motiv per fusiunar la scola cun la Lumnezia Dado. La casa da scola vegn duvrada da niev sco casa da habitar per indigens, aschia che quei object ei d'avantatg per la vischnaunca.

En tut priu ei Degen actualmei en ina situaziun ualti comfortabla, sche quei vala insumma per vischnauncas da quella grondezia. Degen sco vischnaunca amiez la Lumnezia vegn a saver profiter vinavon dil turissem e da sias bunas premissas per il sport d'unviern, mo era da sia purschida da stad cul lag da Davos Munts.

Che la vischnaunca ha in cert potenzial demuossa era la zona da mistregn che obtegn proximamei in luvratori digl uffeci da construcziun bassa e che stat secapescha era a disposiziun per ulteriuras fatschentas. Grazia a siu liug central ei quella predestinada per in ulteriur svilup.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschientschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	251			0-6 onns	5	0-15	20
1950	323			Scola primara		16-30	45
1980	267			1. classa	2	31-45	50
2000	247		0	2. classa	1	46-60	52
2001		271	3	3. classa	3	61-75	60
2002		267	1	4. classa	0	76-90	20
2003		264	2	5. classa	4	90+	3
2004		254	2	6. classa	1		
2005		259	0	Scalem ault			
2006		256	0	1. classa	0		
2007		254	0	2. classa	3		
2008		254	0	3. classa	1		
2009		253	2	total	20		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	120%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	70%
- forestalessers	0%
- stradallessers	0%
- pedels	0%
- ulteriurs	100%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	18.4 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	5.7 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0.5 ha
- uaul (surfatscha totala)	142 ha
- agricol	560 ha
- pastiras/alps	300 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiu	3'846 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	4.0 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	7.6 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	9.3 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	15.4 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	3.1 km
- vias da funs, d'ual e d'alp	26.3 km

Lumbrein

Sche nus contemplein igl uoppen da nosssa vischnaunca, savein nus constasttar gia ord da quel che la vischnaunca da Lumbrein vegn separada digl Glogn che va tras nosssa val. Cheutras essan nus partgi sin ina vart seniastra ed ina vart dretga dil Glogn.

Aschia anflein nus dalla vart dretga dil Glogn il vitg Lumbrein sco era ils uclauns da Sogn Andriu e Nussaus. Dalla vart dretga schain ils uclauns Surin, Prustg Dadens, Prustg Dado e Silgin. Il pli vegl habitadi sin territori dalla vischnaunca da Lumbrein, Crestaulta sper Surin, datescha dalla fasa miez dil temps da bronz ed ha cuzzau entochen ca. 800 onns a.Cr.

Lumbrein ei documentaus per l'emprema gada egl urbari caroling sco "Villa Lamarine". El temps medieval era Lumbrein la residenza dils signurs da Lumerins. Ils uclauns da Silgin, Prustg, Surin, Farglix, Nussaus, Mulina e Curtinatsch eran habitai ca. naven dil 15avel tschentaner. Sogn Andriu ei vegnius colonisau pli tard. Curtinatsch e Mulina ein morts ora entuorn il 1760 e Farglix entuorn il 1900.

Lumbrein dumbra oz aunc 25 menaschis purils. Per cumparegliar: igl onn 1955 dumbrava nosssa vischnaunca aunc 94 menaschis. Treis alps ein en possess da vischnaunca. Naven dall'alp da vaccas Stavialedra vegn il latg menaus tras ina pipeline entochen en cascharia a Lumbrein, nua ch'ei vegn fabricau caschiel da muntogna duront igl entir onn. Igl onn 2005 ei l'ovra da meglieraziun vegnida terminada e surdada alla vischnaunca.

Nossas fatschentas da mistergners, stizuns, ustrias, etc. occupeschan ca. 40 – 50 personas. Naven dil 1979 entochen il 1989 ei vegniu erregiu ina surbaghegiada a l'entschatta dil vitg cun ca. 90 habitaziuns. Els davos 20 onns ei vegniu realisau da quei da 20 casas novas. Quei ha dau bia lavur als mistergners indigens.

La vischnaunca da Lumbrein ha saviu realisar ina gronda infrastruttura, aschia ch'ils indrezs ein oz en in bien e modern stan. Entochen oz havein nus giu la honor d'astgar haver tschentau dus cussegliers guvernativs, numnadamein dr. J.B. Capaul e dr. G.G. Casaulta.

Nossa vischnaunca stema fetg la veta culturala. Quei muossa il diember da 11 uniuns. Per mintga uniuon stattan localitads idealas a disposiziun. Ina gronda muntada ha la perdanonza da Lumbrein cun sia processiuon imposanta, la qualla vegn festivada mintgamai la secunda dumengia d'october.

En fatgs turistics lavura la vischnaunca da Lumbrein ensemen cun las ulteriuras vischnauncas lumnezianas sco era cun Lumnezia Turissem. Ils davos onns han ins realisau bia sendas da spassegiar, rutas da bike, etc.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschien- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	529			0-6 onns	13	0-15	45
1950	584			Scola primara		16-30	82
1980	417			1. classa	1	31-45	66
2000	399		3	2. classa	3	46-60	79
2001		441	3	3. classa	3	61-75	65
2002		438	1	4. classa	4	76-90	41
2003		435	2	5. classa	4	90+	1
2004		424	2	6. classa	4		
2005		422	3	Scalem ault			
2006		408	2	1. classa	4		
2007		402	2	2. classa	5		
2008		390	2	3. classa	5		
2009		379	1	total	46		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	120%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	110%
- forestalessers	Revier
- stradalessers, luvrer communal	100%
- pedels	100%
- ulteriurs	0%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	25.0 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	3.0 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0.3 ha
- uaul (surfatscha totala)	625 ha
- agricol	810 ha
- pastiras/alps	1'665 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiou	1'400 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	0.9 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	6.5 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	25.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	8.0 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	3.0 km
- vias da funs, d'auul e d'alp	42.0 km

Morissen

Morissen ei ina vischnaunca politica dil circuit Lumnezia e dil district Surselva. Il vitg a mantun tipic schai sin la spunda viers sid dil Péz Mundaun alla fin d'ina sromaziun dalla via lumneziana. Il vitg vegn menziunau l'emprema gada en in urbari dils beins episcopals da Cuera il 12avel tschentaner sco Mureinsene. Il num cumpara silsunter en numerusas variantas, p.ex. Mureizen, Muraizen, Moreissens, Mureiscen e.a. Las scripziuns actualas Murissen resp. Morissen ein francadas dapi il 1600. Il num provegn eventualmein da Moritz resp. Murezi (patrun dalla val).

Entuorn 1400 appartegnevan era las siat cuorts da Surcuolm, numnadamein Marschaga, Permaniga, Furzaniga, Lutterenga, Puntenga, Dulenga e Pfifferscher Hof alla vischnaunca da Morissen che controllava cheutras era il trapass dalla via da transit neu dalla Cadi e da Sursaiassa sur Surcuolm – Sogn Carli/Morissen e vinavon via Vella – Cuolm Val – Spligia/Sogn Bernardin ella Lombardia resp. el Tessin. Il 1630 ei succedida la separaziun muort span e debat permanent pervia dall'utilisaziun d'uauls e pastiras entuorn il Mundaun. Il scogn ha denton cuzzau entochen la separaziun dallas utilitads communablas il 1895.

Naven dil 13avel entochen il 15avel tschentaner ein documentai ministerials “de Morissen” ed entochen il 1370 steva Morissen sco feudum digl uestgiu da Cuera sut ugadia dils conts de Belmont e silsunter dils de Sax-Mesauc. Il 1538 ei la vischnaunca lu secumprada libra dils dretgs feudals digl uestgiu. Ecclesiasticamein ha Morissen apparteniu entochen il 1907 (pleiv autonoma) alla pleiv-mumma Pleif/Vella.

L'emprema schlatta documentada ein ils nobels “de Morissen” (1210); il 1389 cumpara in vasal episcopal Rudolf von Blumenthal ed il 1393 in Symon von Tauna (Fontana). Dillas famiglias aunc oz residentas ein documentadas dapi il 1443 ils Montaltas, Caduffs e Blumenthals. Autras fontaunas lain datar anavos ils Collenberges entochen sil pli tard entuorn il 1500. Ils Camenischs cumparan l'emprema gada el cudisch da batten dil 1672, ils Cavegns il 1673 ed ils Riedis il 1738. Igl onn 1827 ein Ammanns (morts ora) e Wasers secumprai en a Morissen. Morts ora ni i naven ein denter auter ils Caflischs, Tavernas, Peders, Sievis, Triaccas e Tschuors.

Catastrofas ed epidemias da tuttas sorts ein da supponer era per Morissen – oravontut el 16avel e 17avel tschentaner – denton mauncan las fontaunas leutier. Perencunter ein documentai 11 morts d'epidemia per igl onn 1800. Epidemias da biestga han furiau denter il 1752 ed il 1765 e la stad dil 1939 ha stuii vegnir mazzada e satrada muort zoppina tut la biestga schetga excepriu ils vadials pasculai e dapersei. Il 1724, il 1728 ed il 1936 han gronds barschaments purtau tribulaziun en vischnaunca.

La vischnaunca da Morissen ei stada ontras ina cuminonza da purs: la tratga da biestga armentiva ha dominau dapi il 16avel tschentaner ed entochen ils onns 1950 ha la cultura da garnezi giugau ina rolla impurtonta el rom dall'economia d'autoprovediment. L'entschatta dalla cultura da truffels ei da datar entuorn il 1800. La modernisaziun dall'agricultura e la politica agrara da subvenziuns han schau svanir quasi cumpletamein ils tiers manedels (nuorsas, cauras e pors) ch'eran entochen il 1960 fetg numerus e menau alla tratga da biestga resp. alla producziun da latg. Aschia ha la cultivaziun dad èrs (graun e truffels) stuii ceder en favur dalla pasculaziun.

Actualmein (2010) dumbra Morissen 17 menaschis purils: nov producents da latg, tschun menaschis d'engarschar e da schetgs, dus purs da vaccas-mumma ed in elevatur da

nuorsas. Sper il puresser ein domiciliai a Morissen ils suandonts menaschis: duas scrinarias, in hotel/restaurant, ina stizun da victualias, la posta, l'administraziun communal (cun luvratori communal) ed auters. Dils pendularis (senza students) lavura la plipart ella Surselva ed entochen giu Domat (fabrica).

La populaziun semova (aschilunsch sco documentau) denter 297 (1835) e 169 (1888); pil pli denton denter 230 e 250. Denter il 1930 ed il 1960 havevan las famiglias en media 6,8 affons ed il vitg dil 1941-1953 ina media annuala da 12,5 naschientschas cun in maximum da 24 naschientschas il 1947. Denter il 1951 ed il 1961 frequentavan en media denter 71 e 111 affons las scolas elementaras (e quei sin 297 entochen 287 habitonts!). Suenten il 1960 ei quei diember sesminuius a moda rapida sin dus entochen treis affons per famiglia. Actualmein dumbra Morissen 33 affons sut 16 onns.

La fatscha dil vitg ei semidada da rudien dapi il 1960. La beinstonza carschenta (grazia allas subvenziuns) ha lubiu da mecanisar ils menaschis purils e da renovar las casas resp. remplazzar las pli veglias (baraccas neras) dil 17avel tschentaner. Denton sefa in svilup pauc giavischeivel valer: il coc historic dil vitg sesvida pli e pli. La populaziun indigena ei secasada alla periferia digl anteriur vitg a garnugl.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschientschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	189			0-6 onns	10	0-15	33
1950	297			Scola primara		16-30	51
1980	215			1. classa	3	31-45	37
2000	211		2	2. classa	3	46-60	51
2001		252	4	3. classa	2	61-75	52
2002		248	1	4. classa	4	76-90	15
2003		247	1	5. classa	2	90+	3
2004		244	1	6. classa	2		
2005		234	2	Scalem ault			
2006		236	2	1. classa	4		
2007		236	1	2. classa	2		
2008		239	2	3. classa	1		
2009		242	2	total	33		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	120%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalis	
- administraziun	70%
- forestalessers	Revier
- luvrer communal	100%
- pedels	0%
- ulteriurs	0%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	10.6 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	2.6 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0.8 ha
- uaul (surfatscha totala)	96 ha
- agricol	332 ha
- pastiras/alps	185 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiou	5'970 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	1.8 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	3.5 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	4.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	8.8 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	2.4 km
- vias da funs, d'auul e d'alp	17.1 km

Suraua

La vischnaunca da Suraua ei naschida igl onn 2002 dalla fusiun dallas anteriuras vischnauncas Camuns, Surcasti, Tersnaus ed Uors-Peiden.

Malgrad che las singulas vischnauncas funcziunavan aunc dètg pulit vesev'ins per igl avegnir in grond problem d'anflar ils officials necessaris. Fertion che las vischnauncas da Camuns, Tersnaus ed Uors-Peiden possedavan gia ina canzlia communal cun mintgamai in pensum da lavur parzial, deva ei a Surcasti negin canzlist.

Las quater vischnauncas da Suraua han adina giu in contact fetg stretg e cooperau gia da vegl enneu. Naven dil 1960 entochen il 1964 ei igl aquaduct da Seglias vegnius realisau, al qual tuttas quater vischnauncas fuvan participadas. Igl onn 1968 han ins astgau inaugurar la casa da scola centrala ad Uors. Entochen igl onn 2009 ha quei edifeci dau suttetg als affons da Suraua. Dapi igl atun 2009 vegnan ils affons da Suraua instrui a Cuschnaus e Vella.

Sin palancau cultural han las quater vischnauncas adina collaborau. Ina menziun speciala mereta la fundaziun dil Chor mischedau Suraua, fundaus dalla giuventetgna igl onn 1974. Entgins onns pli tard, numnadamein igl onn 1978, ei la Societad da musica Suraua vegnida fundada.

La vischnaunca cumpeggia las fracziuns da Camuns (Masauns / Sutscheins / Camuns / Runs), Peiden (Peiden Vitg / Peiden Bogn / Suadetsch), Surcasti, Tersnaus ed Uors. Igl onn 1880 dumbravan las tschun vischnauncas total 556 habitonts. Oz, 120 onns pli tard, habiteschan 252 personas a Suraua.

Il num Suraua duei vegnir neu dalla Lumnezia su. Ina gronda part dils purs da Suraua, principalmein quels da Surcasti e Tersnaus, possedevan terren agricol sin intschess da Degen e Vignogn. Leu vegnevan quels dalla vart dretga dil Glogn numnai quels da leuvi, quels da tschella vart digl Glogn, quels da Suraua. Aschia duei il num Suraua esser naschius. Il Chor mischedau Suraua e la Societad da musica Suraua han francua quei num cun lur fundaziun. A caschun dalla fusiun dallas quater vischnauncas ha il num dalla futura vischnaunca secapescha dau negina discussiun.

Duront ils davos decennis ha giu liug en tuttas fracziuns da Suraua ina meglieraziun generala da funs. Quella ha purtau ina midada dalla structura agrara ella vischnaunca. Ina gronda reit da vias cun ina lunghezia da rodond 47.5 km segirescha oz igl access al terren agricol sco era alla gronda part digl uaul. La nova via da comunicaziun denter Surcasti ed Uors cun sia imposanta punt ha saviu vegnir realisada grazia al conclus dalla vischnaunca da Surcasti da menar atras la meglieraziun generala sin siu territori.

Il "Crap la Gneida" (crap da scalutta) dadens il vitg da Surcasti, circumdaus d'ogna e fraissens, regorda cun ses dessegns alla colonisaziun dil temps paganil. Medemamein las excavaziuns fatgas entuorn il crest da Sogn Luregn sco era la cattada d'utensils da bronz e fier a Surcasti ed Uors dateschan dil temps prehistoric. Il vischi anflaus il 1944 sper Curtgin da Cavals ei d'adossar alla cultura dils Celts e lai sminar che la Lumnezia aveva contact cun las valladas dil sid. Sur il vitg da Surcasti san ins observar in secund crap misterius, igl aschinumnu "menhir" postaus sin in con sco guardian agl ur dalla senda che menava da Vella – Degen – Surcasti – Val S. Pieder. Quei crap dueva era valer sco spartavias denter la senda che menava sul Cuolm Val e la senda che menava sur la Greina. L'imposanta tuor da Sogn Luregn che croda en egl al viandont datescha dil 12avel tschentaner. Las fontaunas

d'aua curativa a Peiden Bogn vegnevan nezegiadas gia el 13avel tschentaner. El marcau da Turitg fuva l'aua da zuolper dil Bogn da Peiden fetg enconuschenta. El 16avel tschentaner fuvan las fontaunas en proprietad dalla vischnaunca da Camuns e Peiden. Igl onn 1852 ha il proprietari da gliez temps, politicher e miedi Gion Barclamiu Arpagaus erigiu il hotel Bogn da Peiden. Las auas grondas dils onns 1868, 1882 e 1928 han caschunau gronds donns e devastau per part ils indrezs dil bogn. Suenter la secunda uiara mundiala eis ei vegniu pli quiet a Peiden Bogn e l'aua minerala flessegia ussa en tutta ruasseivladad el Glogn.

Entochen igl onn 1878 ha Tersnaus formau ensemen cun ils uclauns da Sogn Martin ina vischnaunca politica. Encunter la fin dil temps medieval han ils Gualsers neu da Val Sogn Pieder entschiet a catschar a cantun ils romontschs. Per impedir la derasaziun dil lungatg tudestg han ins relaschau igl onn 1474 in scamond da vender terren a jasters e schizun in scamond da maridar denter Gualsers e Romontschs.

Il pli grev incendi ella vischnaunca da Suraua ha ei dau ils 18 da fenadur 1900 a Tersnaus. Ils biars dils vischins fuvan sin il funs. Probablamein havevan affons termagliau cun fiug entadem il vitg. Cun il sustegn dil favugn ei il vitg da Tersnaus staus en cuort temps ina ruina. Sulettamein la baselgia e la Casalva cun baghetg agl ur dil vitg han ins pudiu spindrar.

Ecclesiasticamein appartenevan Camuns, Surcasti, Tersnaus ed Uors alla pleiv da Sogn Vintschen a Pleiv / Vella. Igl onn 1528 ein ins sedistaccai da Vella e fundau in'atgna cuminonza, la pleiv da Sogn Luregn. Igl onn 1669 ha Tersnaus fundau in'atgna pleiv ensemen cun Sogn Martin, 22 onns pli tard ein era ils da Camuns sedistaccai da Sogn Luregn. Oz ein ins en contractivas da puspei fusiunar las treis pleivs.

Uniuns sportivas dat ei neginas a Suraua. Cheu ein ins orientai viers Vella e Glion. Da Suraua derivan denton entgins enconuschents e renomai ciclists sco Mathias Arpagaus, Ignaz Arpagaus, Ernst Schurter ed oravontut Nino Schurter.

Alla sava dil millenni ha Suraua realisau sco ina dallas paucas vischnauncas en Svizra ina serenera da ragischs. Suenter gronds dubis para la purificaziun biologica dallas auas piarsas da funcziunar oreifer.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschient- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	556			0-6 onns	11	0-15	26
1950	570			Scola primara		16-30	53
1980	250			1. classa	3	31-45	29
2000	295		0	2. classa	0	46-60	79
2001		310	2	3. classa	2	61-75	28
2002		299	1	4. classa	1	76-90	29
2003		295	3	5. classa	2	90+	7
2004		291	1	6. classa	2		
2005		288	2	Scalem ault			
2006		275	2	1. classa	2		
2007		271	3	2. classa	2		
2008		269	4	3. classa	1		
2009		251	2	total	26		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	130%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	80%
- forestalessers	84%
- stradalessers	100%
- pedels	15%
- ulteriurs	35%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	11.77 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	2.72 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0.1 ha
- uaul (surfatscha totala)	1'158 ha
- agricol	919 ha
- pastiras/alps	900 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiu	2'500 m ²
- agricol (senza alps / cun pastiras LN)	26.82 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	8.8 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	22.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	26.9 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	4.3 km
- vias da funs, d'auul e d'alp	47.5 km

Vella

El temps da bronz existeva ina culegna a Pleif. Igl emprend edifices ecclesiastic cumprovau sa vegnir dataus entuorn igl onn 800 a Pleif. Entgins onns pli tard vegn la Lumnezia numnada l'emprema gada egl urbari carolingic dils beins imperials cun ils nums Legunitia, Leunizze e Leunicia. Il 1352 victorisescha il barun de Belmont il duca de Werdenberg-Sargans a Sogn Carli al pei dil Pèz Mundaun. Tenor detga duein las Lumnezianas haver decidu la battaglia a Porclas. Per engraziament duei esser vegniu concediu allas femnas il dretg da prender plaz da vart dretga ella baselgia da Pleif. Il 1395 seligian ils Lumnezians cun la ligia da pasch a Glion, cun igl intent da restabiler la segirezza sin las vias, possibilitar il commerci e traffic liber e garantir il dretg digl um cumin avon dertgira. Il 1424 vegn quella ligia reafirmada ed amplificada a Trun sut igl ischi legendar, numnada da cheu naven la Ligia Grischa. La Lumnezia romontscha ei suentar il 1424 ina suletta vischnaunca da dertgira, representada ella Ligia cun duas vuschs, Val sco vischnaunca autonoma ei representada cun ina vusch. Il 1538 secumpra la Lumnezia libra digl uestg da Cuera. Naven dil 1581 entochen il 1629 sederasan epidemias dalla pestilenza en Lumnezia. Naven dil 1770 entochen il 1772 regia la famina, silsuentar vegn introduciu la cultura da truffels. Il 1799 piarda la davosa reserva militar (landsturm) dalla Surselva ina battaglia encunter las truppas franzosas a Tumein. Circa 70 Lumnezians e Gualsers vegnan sturni. Da 1800 entochen l'Emprema Ujara mundiala serendan affons dad otg entochen 15 onns dalla Lumnezia e da Val baul la primavera el Schuob per luvrar tier ils purs. Il november tuornan els a casa. Igl onn 1849 lavuran 356 affons dalla Lumnezia e da Val el Schuob. Il 1840 brischan otg casas cun 15 habitaziuns e 6 clavaus a Vella. Il 1851 vegn il Grischun partgiu en districts e cumins. Il cumin dalla Lumnezia cumpeggia las duas dertgiras d'avon, la Lumnezia e la Val S. Pieder, cun 16 vischnauncas. Il 1867 vegn aviart in biro da posta a Vella, il 1870 in biro da telgrafia. Il 1886/87 vegn la via nova da Valgronda – Vrin baghegiada. Il 1887 vegn introduciu a Vella ina scola secundara cun duas classas. Il 1909 vegn installaus igl emprend telefon a Vella. Il 1918 vegn la cassa da malsauns Lumnezia I fundada. Las vischnauncas dalla Lumnezia Sura ein purtadras dalla cassa. Il 1918 decidan ils representants dallas vischnauncas lumnezianas d'introducir la glisch electrica ellas vischnauncas denter Cumbel e Vignogn. Il 1930 vegnan las empremas maschinas da segar duvradas, emprems radios a Vella, Lumbrein e Val. Il 1943 conceda il cussegl federal in credit dad 1,5 milliuns francs per drenaschas e rempars sin territori dallas vischnauncas en Lumnezia Dado. Il 1949/50 vegn construida ina nova casa da scola cun ina sala da far gimnastica a Sutvitg. Il 1963 vegn construiu igl emprend runal da skis en Lumnezia, "Plaunca Biala" a Vella. Il 1967 arva la fabrica da ponn Trun in menaschi da produziun a Vella. Quel vegn puspei serraus igl onn 1976. Il 1970 pren la societad "Sutgeras Lumnezia SA" a Vella en funcziun sias sutgeras. Igl onn 1977 surpren la societad "Crap Sogn Gion SA" da Laax quellas e venda ellas pli tard alla societad "Bergbahnen Piz Mundaun AG". Il 1972 introducescha la vischnaunca da Vella il dretg da votar dallas dunnas en fatgs communal. Il 1973 approbescha la radunonza communal l'emprema planisaziun locala. Il 1977 vegn decidu da menar atras ina meglieraziun generala da fons. Il 1978 metta la vischnaunca da Vella en funcziun ina serenera. Naven dil 1994 entochen il 1997 vegnan baghegiadas ina nova casa da scola ed ina halla polyvalenta a Sutvitg. Il 2010 entscheiva la fundaziun "da casa val lumnezia" cun las lavurs da baghegiar ina nova casa d'attempai e da tgira a Davos Cuort.

Cun la meglieraziun generala da fons han ins schaffiu ina infrastruttura che lubescha da cultivar il fons pli economicamein. La mecanisaziun ha lubiu da cultivar bia pli grondas surfatschas. El decuors dils davos decennis ein restai quater menaschis agricols da gudogn principal e paucs menaschis pigns da gudogn accessoric. In bionton dil fons a Vella vegn

schaus a tscheins a menaschis d'ordeifer. A Vella dat ei buc in'alp da vaccas. L'alp da stiarls vegn cargada cun biestga dils purs da Vella e da quels d'ordeifer, oravontut da Cumbel.

Cura ch'igl emprem runal da skis ei vegnius aviarts a Vella ha in svilup turistic entschiet ch'ei vegnius acceleraus suenter che las sutgeras da Vella – Triel – Platetg ein idas en funcziun. La construcziun da hotels, ina gronda surbaghegiada cun habitadis da vacanzas e biaras autras casas da vacanzas han transformau la structura tradiziunala dil vitg da purs naven dil 1980. Il territori surbaghegiu ei carschius ad in crescher. Denton ei era vegniu baghegiu numerusas casas per indigens. La vischnaunca ha mess a disposiziun terren per cundiziuns favoreivlas per possibilitar la realisaziun da talas casas. Igl onn 2009 ha ella aviert ina nova zona da baghegiar per indigens a Bual. Plinavon ha ella a disposiziun ulteriuras reservas da terren per quei intent. La finamira dalla planisaziun locala ei in svilup constant dil turissem. Il medem mument vul ella mantener bunas cundiziuns da viver per ils domiciliai sco era scaffir bunas premissas per che las interpresas sappien subsister cun success. Aschia san vegnir promovidas plazzas da lavur. La basa per in bien svilup turistic ei d'intensivar la collaboraziun ella regiun Lumnezia – Sursaissa – Mundaun e per part sur quella regiun ora.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschien- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	279			0-6 onns	31	0-15	76
1950	418			Scola primara		16-30	81
1980	380			1. classa	2	31-45	71
2000	441		3	2. classa	5	46-60	111
2001		480	5	3. classa	5	61-75	56
2002		479	2	4. classa	4	76-90	34
2003		462	2	5. classa	3	90+	3
2004		454	4	6. classa	4		
2005		447	1	Scalem ault			
2006		461	10	1. classa	4		
2007		450	3	2. classa	9		
2008		440	6	3. classa	9		
2009		432	2	total	76		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	125%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	370%
- forestalesser	0%
- stradalesser	100%
- pedels	110%
- ulteriurs	0%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	13.3 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	2.5 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	1.9 ha
- uaul (surfatscha totala)	177 ha
- agricol	244 ha
- pastiras/alps	269 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiou	8'400 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	1.4 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	4.0 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	14.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	8.7 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	5.2 km
- vias da funs, d'auul e d'alp	17.4 km

Vignogn

Il vitg da Vignogn schai en in priel schurmegiau sin la spunda dil Péz Sezner. Il clima migeivel ei ina buna premissa per l'agricultura e la tratga da biestga vegn tgirada cun premura era dalla generaziun giuvna. Las differentas uniuns dil vitg promovon il spért da cuminonza. Il vitget muntagnard schai sin 1'241 m s.m.

Per l'emprema gada ei il num da Vignogn documentaus igl onn 1325. Biars supponan che Vignogn derivi da vin ni da vegna ed il calisch cun duas troclas iuas figurescha era sco emblem egl uoppen communal. Ils linguists pretendan denton che Vignogn seigi ina derivaziun dil plaid latin vicus (vitg). El temps medieval era Vignogn la sedia dils administraturs episcopals 'de Viggun'. Enteifer la dertgira aulta da Lumnezia formava Vignogn ensemen cun Surcasti in'unitad economica. A quella constellaziun regorda il fatg che Vignogn posseda aunc oz vasts uauls sin la vart da Surcasti. Persuenter posseda Surcasti aclas e cuolms sin intschess da Vignogn.

Ecclesiasticamein ha Vignogn apparteniu entochen il 1697 alla pleiv materna da Sogn Vintschegn a Pleif. A Vignogn vegnan la baselgia da Sogn Flurin e la caplutta da Sogn Gudegn denton menziunadas gia il 1345 sco filialas da Pleif. La baselgia oriunda ei vegnida remplazzada entuorn il 1500 digl edifeci actual gotic ch'ei vegnius prolungius il 1906 ella nav. Igl altar grond el stil gotic porta l'annada 1516 e deriva digl artist Jörg Kendel da Biberach. Oriundamein steva quei altar custeivel ella baselgia parochiala da Platta en Val Medel, il 1744 ei el vegnius transferius a Sogn Gion ed il 1906 ha el la finala anflau in plaz stabel ella baselgia parochiala da Vignogn. La caplutta oriunda da Sogn Gudegn ei stada periclitada da sbuadetschs, aschia ch'ins ha erigiu il 1648 ina caplutta nova cun il medem patrocini empau plinensi. Ton la lautga sco ina pintga orgla che datescha dil 1782 ein vegnidas transferidas il 1906 dalla baselgia parochiala ella caplutta da Sogn Gudegn. Entuorn igl onn 1970 ei era il santeri vegnius translocaus oragiu sper caplutta da Sogn Gudegn.

Ina certa aura da noblezia el vitg puril resplenda la Casa Casanova (era enconuschenta sut il num 'Casa Alva') ch'ei vegnida erigida 1779.

Sco las vischnaucas vischinas ei era Vignogn ina vischnaunca purila. L'arrundaziun da funs ha levgiu la lavur e las stallas novas agl ur dil vitg dattan perdetga da purs giuvens ch'ei prompts dad ir cun il temps e crein en lur avegnir. Las duas alps da Sezner ed Alpetta ein en possess communal. Damai che la casa da scola ei vegnida vita muort munconza da scholars sco era pervia ina reorganisaziun dil scolaesser ei ella vegnida transferida en ina casa da vacanzas, sport e cultura. L'aschinumnada Sentupada stat a disposiziun per vacanzas, camps da cant e musica sco era per sport. El decuors dils davos onns ha Vignogn sanau igl aquaduct communal, realisau in reservuar ed installau ina pintga ovra electrica a Curtgin Claus. Ensemen cun Degen ha Vignogn realisau ina serenera comunabla a Turatscha.

Il pign vitg da Vignogn ha adina tgirau cun premura e success cant e musica, seigi quei cun il chor viril fundaus il 1898, cun la societad da musica fundada il 1920 ni cun il chor mishedau fundaus il 1981. Era las ulteriuras uniuns promovon la cuminonza dil vitg. Ensemen cun Degen e Vella fuorma Vignogn la societad da tir Rofna.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschient- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	163			0-6 onns	12	0-15	23
1950	204			Scola primara		16-30	24
1980	199			1. classa	2	31-45	30
2000	179		1	2. classa	1	46-60	33
2001		203	1	3. classa	1	61-75	59
2002		200	2	4. classa	0	76-90	6
2003		190	1	5. classa	2	90+	3
2004		187	2	6. classa	1		
2005		186	3	Scalem ault			
2006		190	3	1. classa	2		
2007		185	3	2. classa	1		
2008		180	1	3. classa	1		
2009		178	0	total	23		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	120%
Classa da finanzas	4
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	50%
- forestalesser	80%
- stradalesser	20%
- pedels	10%
- ulteriurs	20%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	3.6 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	3.5 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0 ha
- uaul (surfatscha totala)	260 ha
- agricol	485 ha
- pastiras/alps	307 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiu	3'000 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	0 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	3.0 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	4.8 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	5.5 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	2.5 km
- vias da funs, d'auul e d'alp	19.9 km

Vrin

Las excavaziuns da Crestaulta a Surin dattan perdetga che nossa cuntrada ei gia stada populada el temps da bronz. Circa 500 onns a. Cr. ein pievels illirers immigrai en nossas muntognas. Da quei temps deriva carteivel il num Vrin, numnadamein dil vegl marcau Virunum en Kärnten che senumna oz Maria Saal. El secund e tierz tschentaner avon Cristus ein pievels dall'Italia dil nord semischedai cun il pievel resident. Entuorn il 13avel tschentaner ei Vrin vegnius influenzaus d'ina pintga colonia da Gualsers neu da Zervreila. Il num da Vrin ei documentaus l'emprema gada ils 6 da matg 1209 en ina brev da Papa Inocens ils III.

Entochen la fin dil 19avel tschentaner secumponeva Vrin dallas fracziuns 'Dadens' e 'Dado la Punt'. Ils dus vischinadis vevan agens dretgs da pastiras, d'alps, d'uauls e da pasculaziun cumina. Sper Vrin Vitg e Vrin Dado vegnan numnai ils 'Hofs' da Mons, Cons, Camadrein, Ligiazun, Foppa, Vilegn, Tgamanada, Camplun, Puzatsch, Pignola, Schareida, Vanescha e Blengias.

Il pli marcant ei Vrin vegnius influenzaus dil sid. Antruras ha in stretg contact regiu cun ils vischins dalla Val Blegn. Igl onn 1887 ei la vischnaunca da Vrin vegnida colligiada en da Glion cun la via cantunala e dapi lu s'orienteschan ins adina dapli en quella direcziun.

La Greina ei da vegl enneu stada impurtonta per Vrin. Entochen all'entschatta dil 20avel tschentaner ei il pass dalla Greina vegnius nezegiaus per il traffic da rauba e da biestga local. Suenter ein differents projects per ereger ovras electricas cun in lag da fermada el plaun dalla Greina stai en discussiun. Dapi il 1996 ei la Greina sut schurmetg dalla natira.

Igl onn 1850 dumbrava Vrin 466 habitonts. Naven dil 1950 ei la populaziun sesminuida cuntinuadamein e sesbassada il 1980 sin 266 personas. A quei svilup negativ empov'ins da far frunt cun tschercar vias innovativas sin il sector dall'agricultura, cun promover l'economia indigena e cun canalisar il svilup da baghegiar en favur dil domiciliai.

Diember da habitonts, naschientschas, diember d'affons/scolars e structura da vegliadetgna

Onn	Diember da habitonts		Naschient- tschas	Affons resp. scolars		Vegliadetgna 2009	
	Tenor dumbraziun	dils davos onns		Scola 2010/2011	Diember	Structura	Diember da persunas
1880	383			0-6 onns	5	0-15	30
1950	441			Scola primara		16-30	46
1980	266			1. classa	3	31-45	49
2000	249		5	2. classa	1	46-60	41
2001		275	1	3. classa	5	61-75	47
2002		275	3	4. classa	3	76-90	33
2003		274	2	5. classa	4	90+	0
2004		267	0	6. classa	3		
2005		258	0	Scalem ault			
2006		250	1	1. classa	5		
2007		247	0	2. classa	1		
2008		248	2	3. classa	6		
2009		246	0	total	36		

Ulteriurs fatgs ed indicaziuns

Pei da taglia	110%
Classa da finanzas	5
Plazzas/emploiai communalas	
- administraziun	70%
- forestalessers	40%
- stradalessers	100%
- pedels	50%
- ulteriurs	20%
Planisaziun / diever dil spazi	
- terren en zona da habitar	8.0 ha
- terren en zona buca surbaghegiada	1.0 ha
- zona da mistregn/publica buca surbaghegiada	0.1 ha
- uaul (surfatscha totala)	500 ha
- agricol	340 ha
- pastiras/alps	2'700 ha
Terren communal	
- buca surbaghegiu	2'820 m ²
- agricol (senza alps e pastiras)	0 ha
Aua piarsa	
- canalisaziun senza drenadis, vias, etc.	12.0 km
- lingias d'aua schubra, vias, begls, etc.	8.0 km
Provediment d'aua	
- conduct d'aua	30.0 km
Vias communalas	
- vias en zona da baghegiar	4.0 km
- vias da funs, d'auul e dalp	41.0 km

4.3 Cooperaziuns existentas

En Val Lumnezia regia dapi plirs onns ina collaboraziun fetg intensiva intercommunala sco p. ex.:

	Collaboraziun intercommunala Val Lumnezia	Vischnauncas participadas
1	Consorzi da scola Lumnezia (scola superiura)	Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn, Vrin
1	Consorzi da scola Lumnezia Dado (scoletta/SP)	Cumbel, Degen, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn
1	Consorzi da scola Vrin - Lumbrein (scoletta/SP)	Lumbrein, Vrin
2	Consorzi d'intent edifezi Cuschnaus	Cumbel, Morissen
2	Consorzi d'intent ARA Cumbel/Morissen	Cumbel, Morissen
2	Consorzi d'intent ARA Degen/Vignogn	Degen, Vignogn
1	Revier forestal Lumnezia Dadens	Lumbrein, Vignogn, Vrin
1	Revier forestal Lumnezia Dado	Cumbel, Duvin, Morissen, Vella
1	Revier forestal Lumnezia Miez	Degen, Suraua
2	Corporaziun d'uual Sax - Seglias	Morissen, Suraua, Vella
2	Corp da pumpiers Lumnezia Dado	Cumbel, Degen, Morissen, Vella, Vignogn
2	Pumpiers Vrin - Lumbrein	Lumbrein, Vrin
2	Pumpiers Suraua - Duvin	Duvin, Suraua
2	Indrez da tir Rofna / Degen	Degen, Vella, Vignogn
2	Indrez da tir Padrus / Morissen	Cumbel, Morissen
2	Administraziun intercommunala Lumnezia	Cumbel, Degen, Duvin, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn, Vrin
2	Allianza da taglia Lumnezia	Cumbel, Degen, Duvin, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn, Vrin
*	Fuorma legala; 1=corporaziun da vischnauncas el senn d'art. 51 dalla lescha da vischnauncas; 2=ulteriuras fuormas legalas	

La collaboraziun intercommunala en Val Lumnezia ei fetg intensiva. Las incumbensas dallas corporaziuns menziunadas cheu savessen el cass d'ina fusiun vegnir ademplidas entras ina vischnaunca dalla vallada. Per incumbensas che vegnan organisadas regiunalmein drova ei denton vinavon entgins consorzis ni tschertas collaboraziuns, sco p.ex. spital regiunal, casa da tgira, spitex, ni era uffecis che vegnan exequi entras il cumin. Bunas experientschas ha la Lumnezia era rimnau cun la collaboraziun sin il sector dalla cultura e dil sport.

Facit:

Il team da project sa constatar che las vischnauncas pertuccadas disponan d'ina cooperaziun fritgeivla resp. d'ina buna collaboraziun sin il sector politic. Cun ina fusiun daventan collaboraziuns e cooperaziuns politicas obsoletas.

	Sectur da sport
	Club da ballapei Lumnezia
	OG Lumnezia
	Uniun da tir Rofna
	Uniun da tir Padrus
	Uniun da tir Mundaun
	Societad caliber pign
	Gimnastica MUPI
	Uniun da pescadurs Lumnezia
	Uniun sportiva Padrus
	Club da tennis Lumnezia

	Cultura
	Chor viril Val Lumnezia
	Chor mischedau Lumnicant
	Chor mischedau Cumbel/Morissen
	Chor mischedau Vrin/Surin
	Musica giuvenila Lumnezia
	Uniun da teater Cuschnaus
	Turissem
	Lumnezia Turissem
	Ulteriur
	Uniun da giuventetgna Lumnezia
	ViVal Lumnezia
	Gruppa da termagls
	Pro Juventute Lumnezia
	Uniun da purs Lumnezia
	Uniun da catschadurs Péz Ault
	Uniun Open Air Lumnezia

Las experientschas fatgas cun quellas cooperaziuns els secturs da sport e cultura ein bunas.

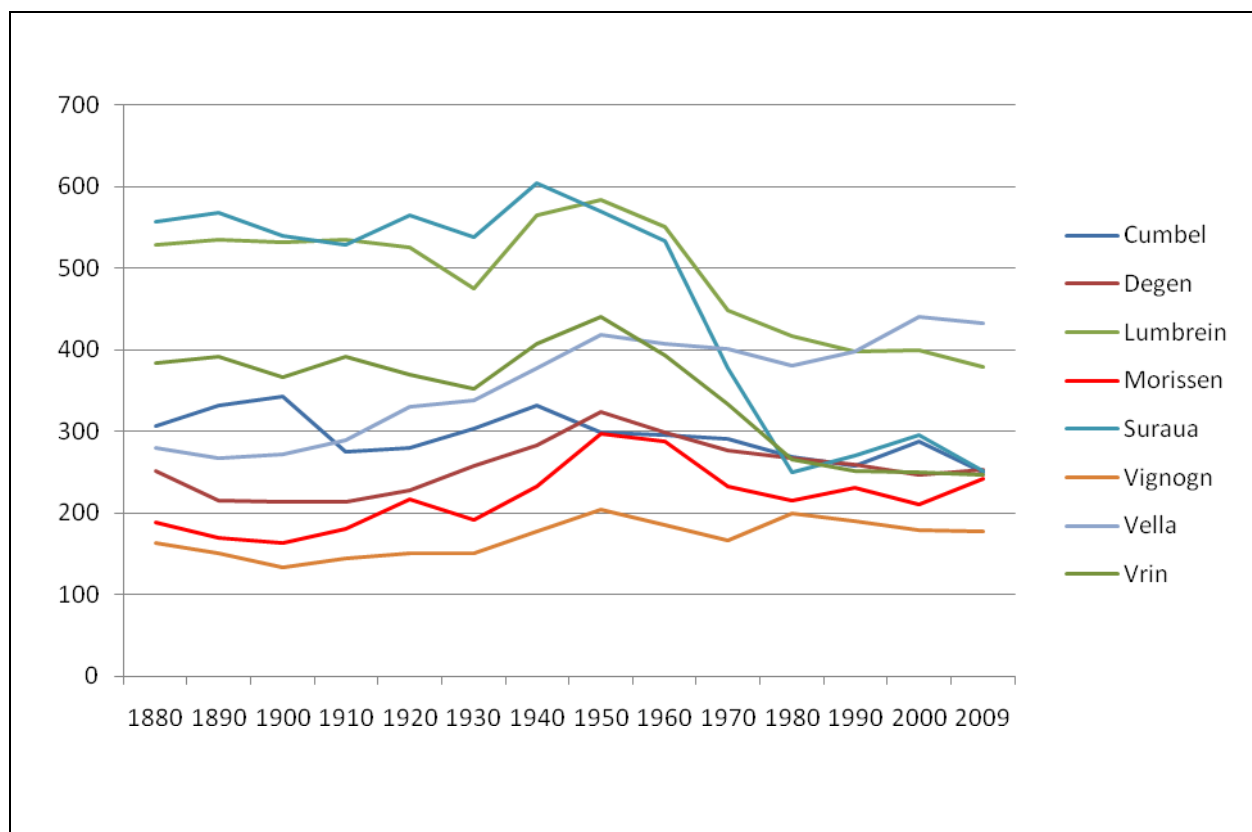
Facit:

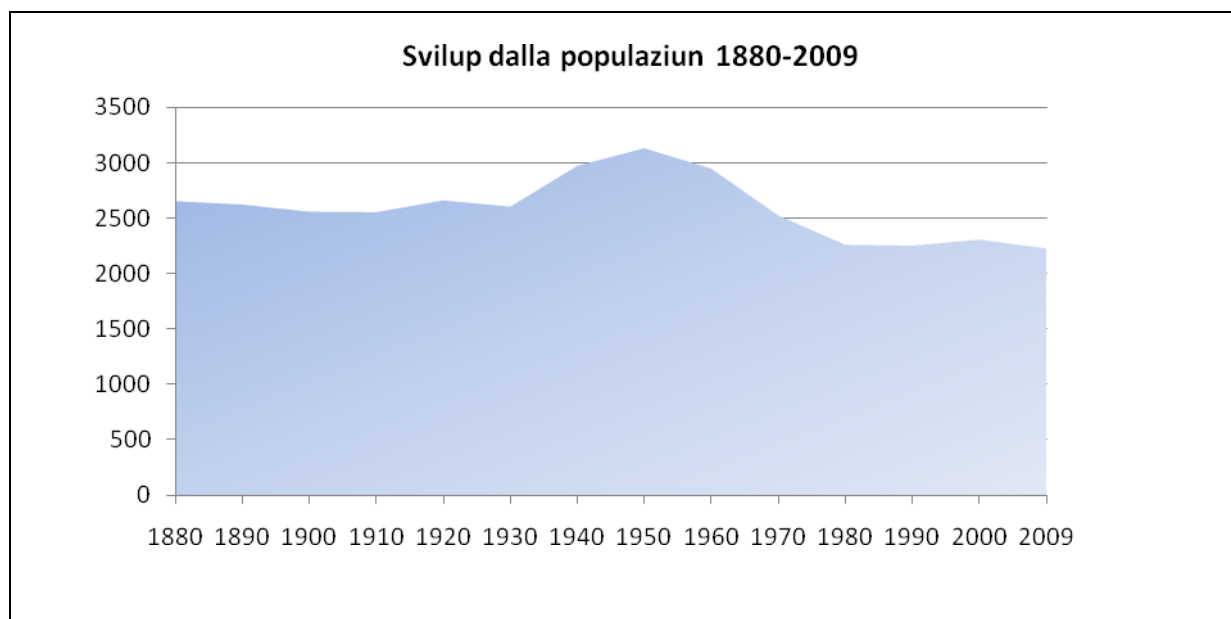
Las bunas experientschas fatgas cun las collaboraziuns existentas els secturs da sport, cultura, turissem, etc. ein da mantener e d'intensivar tenor basegns.

4.4 Svilup dil diember da habitonts

Cumparegliaziun diember da habitonts (1880 - 2009)

	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2009
Cumbel	307	331	342	275	280	304	331	298	296	291	268	257	288	249
Degen	251	215	214	213	227	258	283	323	299	277	267	259	247	253
Lumbrein	529	535	531	534	526	475	564	584	550	448	417	397	399	379
Morissen	189	169	163	181	216	191	232	297	287	233	215	231	211	242
Suraua	556	567	539	528	565	538	604	570	533	378	250	271	295	251
Vignogn	163	151	134	145	151	151	177	204	185	166	199	190	179	178
Vella	279	267	272	289	330	338	378	418	407	401	380	398	441	432
Vrin	383	391	366	392	369	352	407	441	393	333	266	251	249	246
Total	2657	2626	2561	2557	2664	2607	2976	3135	2950	2527	2262	2254	2309	2230

Facit/constataziun:

Il diember total da habitonts corrispunda a ca. 2230. Dapi igl onn 1950 han las otg vischnauncas stuiu registrar ina digren dalla populaziun da ver 30%. Sin plaun cantunal ei il diember da habitonts carschius ella medema perioda per rodund 40%.

5. La nova vischnaunca

5.1 Fracziuns

Las vischauncas acutalas daventan sunter la fusiun fracziuns, denton senza atgna personalitad giuridica. La veta sociala resta vinavon activa ellas fracziuns. Aschia ston ins era egl avegnir tener quen dallas tradiziuns dallas fracziuns el sectur cultural e social. Rituals religios, occurrenzas duront las stagiuns, etc. duein e ston era vinavon esser da gronda impurtonza. Vi da quei mida la fusiun nuot.

Las fracziuns portan era vinavon il medem num sco la vischnaunca politica d'entochen dacheu. Ina muntada politica essenziala survegnan las fracziuns, sch'ei vala da garantir la representanza ella suprastanza communal.

Facit:

La vischnaunca fusiunada secumpona dallas otg fracziuns Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin. Ils nums restan tuttina. Ina muntada politica essenziala survegnan las fracziuns, sch'ei vala da garantir la representanza ella suprastanza communal.

5.2 Organs comunals

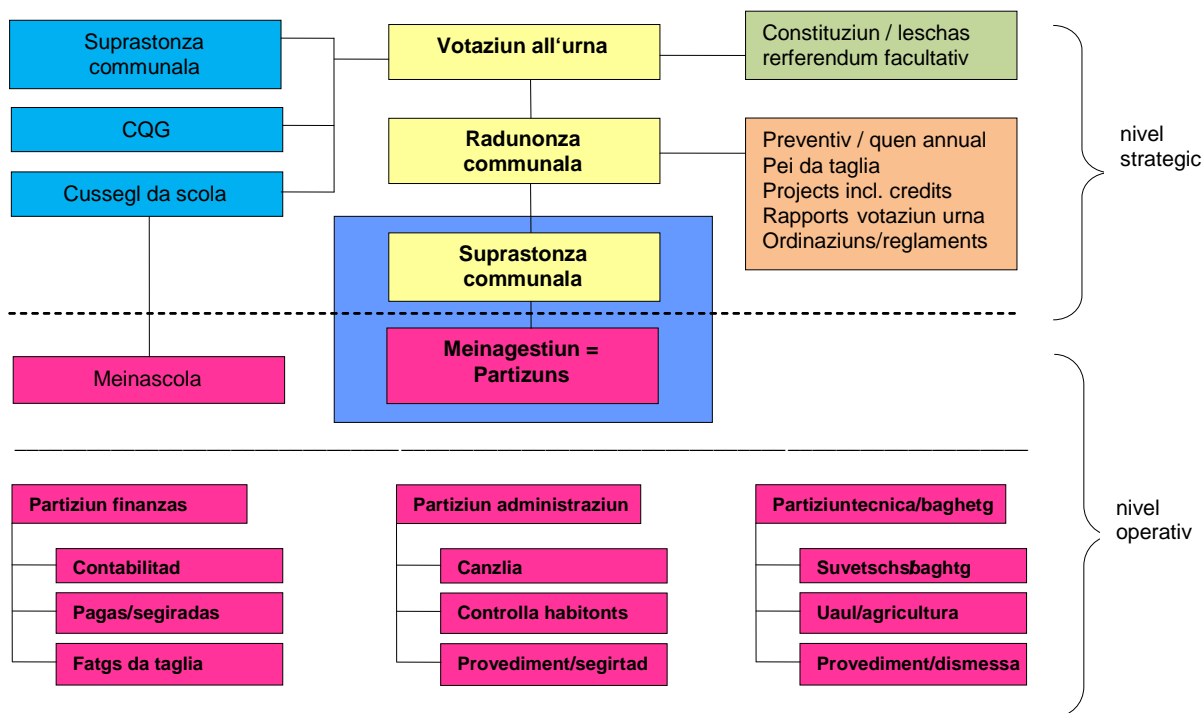
La structura per la nova vischnaunca ha dau dabia da discussiunar. Sco εμπrem han ils responsabels tractau la damonda, schebein la nova vischnaunca duei retscheiver in parlament (cussegl) ni buca.

Schegie ch'in parlament luvrass eventualmein a moda pli professiunala e l'identificaziun da mintga singula persuna cun ils singuls temas savess s'augmentar, han ils suandonts patratgs menau ad ina posiziun negativa:

- Ei vegn constatau ch'in parlament ha da risguardar reglas fetg stretgas tenor in uorden da gestiun.
- L'organisaziun cun in parlament para buca zun efficienta, plinavon drova ei in pli grond diember da persunas che stat a disposiziun sco parlamentar.
- In parlament sa buca prender avunda influenza politica en cumparegliaziun cun ina suprastanza communal. Ina clara separaziun d'incumbensas denter parlament e suprastanza ei indispensabla (strategic/politic).

Sco cunterpeisa da quella decisiun propona il team da project in diember da nov commembers ella suprastanza. Ina suprastanza da nov commembers risguardass las singulas vischnauncas dad oz e possibilitass a quellas da saver metter a disposiziun mintgamai in candidat per la suprastanza. Quei fatg savess promover l'identificaziun dalla populaziun cun la nova structura politica resp. cun la nova vischnaunca.

L'organisaziun dalla nova vischnaunca se presenta sco suonda:

Organisaziun strategica

- La nova vischnaunca dispona d'ina votaziun all'urna sco era d'ina radunonza communal.
- La suprastonza communal se cumpona da nov commembers.
- La votaziun all'urna elegia il president communal ed ils otg commembers da suprastonza.
- Schebein il president communal sco era ils singuls commembers da suprastonza vegnan eligi ord igl entir perimeter.
- Las vischnauncas dad oz duein haver in dretg d'esser representadas ella suprastonza.
- Sche negin candidat stat a disposiziun ord ina dallas vischnauncas dad oz, sche vala la persuna sco eligida, la quala ha contonschiu il secund meglier resultat ord igl entir perimeter.
- Ils commembers dalla suprastonza communal ston haver lur dimora ella vischnaunca nova.
- Il diember dils commembers dil cussegl da scola vegn fixaus sin tschun.
- Quater commembers dil cussegl da scola vegnan eligi ord igl entir perimeter.
- Il diember dils commembers dalla cumissiun da quen e gestiun vegn fixaus sin treis.

- Ils commembers dalla cumissiun da quen e gestiun vegnan eligi ord igl entir perimeter.
- Ei dat nov departaments enteifer la suprastonza communal.
- Il cussegl da scola duei secumponer da tschun commembers. Il cussegl da scola seconstituescha sesez. Quater commembers dil cussegl da scola vegnan eligi all'urna. Il cau dil departament "formaziun/scola" fa part ex-officio dil cussegl da scola.

Facit:

La nova vischnaunca dispona d'ina votaziun all'urna sco era d'ina radunonza communal. La suprastonza communal secumpona da nov commembers. Las vischnauncas dad oz duein haver in dretg d'esser representadas ella suprastonza.

Organisaziun operativa

Il fatg che mintga vischnaunca posseda e meina ina canzlia communal sa buca vegnir sustenius pli. L'entira administraziun communal duei vegnir centralisada. Entras il transferiment dalla casa d'attempai e da tgira naven da Cumbel a Vella vesa il team da project la pusseivladad d'installar l'administraziun dalla nova vischnaunca a Cumbel. Ulteriurs loghens pusseivels (Vignogn) ein aunc d'examinar da rudien. Cun endrizzar l'administraziun en in liug central eis ei pussivel da porscher als collaboraturs plazzas attractivas. Era sa l'efficienza vegnir augmentada considerablamein.

La part operativa dalla nova vischnaunca duei vegnir organisada e duei funcziunar tenor principis da management moderns. Il team da project vegn en quei fatg alla suandonta conclusiun:

- L'administraziun communal duei vegnir centralisada ed endrizzata enteifer las infrastructures ch'ei avon maun. Bunas premissas porschan tenor nies giudicar las vischnauncas da Cumbel e da Vignogn.
- Alla populaziun duei vegnir purschiu in survetsch extern individual tenor basegns, denton senza endrizzar decentralmein uras da spurtegl.
- Operativamein vegnan endrizzadas treis partiziuns (finanzas, administraziun e tecnica/baghetgs).
- Ils caus respectivs ageschan sco meinagestium (evtl. ensemen cun ulteriuras persunas).
- Il menaschi da scola vegn mantenius ella fuorma dad oz (quater loghens d'instrucziun sco entochen dacheu). Midadas che sebasan sin leschas surordinadas ein oz denton buca prevesiblas.
- La partiziun tecnica/baghetgs duei porscher en mintga singula vischnaunca dad oz in survetsch primar (p.ex. maschina per rumida da neiv, etc.). Il deposit principal duei sesanflar en in liug central (Lumbrein?). Cheu vala ei d'examinar, schebein ei fuss pusseivel dad exequir egl avegnir sez lavurs che vegnan entochen oz surdadas extern. Quei dat la pusseivladad da crear novas plazzas da lavur.

Facit:

L'administraziun communal duei vegnir centralisada.

5.3 Num

L'elecziun dil num dalla nova vischnaunca stat en cumpetenzza dalla nova vischnaunca. La cumissiun da nomenclatura e la Confederaziun examineschan preliminarmein la proposta per il num. Silsuenter succeda ina publicaziun ufficiala el Fegl uffical svizzer da commerci (SHAB), encunter la quala ei sa vegnir fatg protesta. Giuridicamein ei schebein il num "Lumnezia" sco era "Val Lumnezia" pusseivels.

Il team da project propona che la nova vischnaunca duei senumnar "Lumnezia".

Facit:

La nova vischnaunca duei senumnar "Lumnezia".

5.4 Uoppen

La proposta per igl uoppen communal ei da suttametter alla cumissiun eraldica dil Grischun, la quala examinescha quella.

Igl uoppen dalla nova vischnaunca duei cuntener ina ni l'otra fuorma da sulegl/glisch, cumpletada cun la porta da Porclas significonta ni cun cuntegns digl uoppen dil cumin (Sogn Murezi). Igl uoppen sto en mintga cass corrispunder als criteris eraldics.

Facit:

La creaziun digl uoppen dalla nova vischnaunca vegn surdaus ad ina gruppa da lavur. Il resultat vegn integraus el contract da fusiun.

5.5 Vischnauncas burgheisas

Ellas duas vischnauncas da Lumbrein e Vrin existan sper las vischnauncas politicas era vischnauncas burgheisas. La suletta incumbensa da quellas duas vischnauncas burgheisas ei da far las naturalisaziuns. Il possess e la facultad s'audan allas vischnauncas politicas. En projects da fusiun semeglionts (Val Müstair ni Bergaglia) ha ina gronda part dalla populaziun beneventau da medemamein fusiunar las vischnauncas burgheisas existentas cun las vischnauncas politicas el rom dall'ulteriura fusiun da vischnauncas. Las incumbensas ed in'eventuala facultad dallas vischnauncas burgheisas vegnan aschia transferidas sin la nova vischnaunca politica. Alternativamein fuss ei pusseivel ch'ei dess enteifer la nova vischnaunca era ina vischnaunca burgheisa.

Independentamein d'ina nova vischnaunca burgheisa daventan las burgheisas ed ils burgheis dallas otg vischnauncas dad oz burgheisas e burgheis dalla nova vischnaunca fusiunada.

Facit:

Independentamein dall'existenza d'ina nova vischnaunca burgheisa daventan las burgheisas ed ils burgheis dallas otg vischnauncas dad oz burgheisas e burgheis dalla nova vischnaunca fusiunada. Il team da project cussegia allas duas vischnauncas burgheisas existentas (Lumbrein e Vrin) da s'unir cun la vischnaunca politica aunc avon la fusiun previda.

5.6 Pleivs

El perimeter dallas otg vischnauncas che vulan fusiunar dat ei diesch pleivs roman-catolicas:

Num:	cumpeglia:
Camuns	Camuns
Cumbel/Peiden	Cumbel, Peiden Vitg, Peiden Bogn, Duvin e Pitasch
Degen	Degen
Lumbrein	Lumbrein
Morissen	Morissen
Pleif-Vella	Vella
Surcasti/Uors	Surcasti ed Uors
Tersnaus/Sogn Martin	Tersnaus e Sogn Martin
Vignogn	Vignogn
Vrin	Vrin

Dano la pleiv da Suraua, che appartegn alla pleiv reformada da Duvin, fan tut las habitontas e tut ils habitonts evangelic-reformai dalla Val Lumnezia part dalla pleiv da Luven.

Ina fusiun dallas vischnauncas politicas ha negina influenza structurala directa sin las pleivs. Ei fuss bein da beneventar, sche quellas savessen medemamein far il pass alla fusiun. Ellas decidan denton a moda autonoma ed en atgna responsabladad davart quei pass. Eventualas midadas arisguard ils cunfins dallas pleivs ston vegnir approbadas dallas instanzas superiuras respectivas. Quei ei tier la Baselgia evangelica reformada dil Grischun siu cussegl grond (art. 5 dalla constituziun dalla Baselgia evangelica reformada dil Grischun) e tier la Baselgia roman-catolica dil cantun Grischun sia cumissiun administrativa (art. 17 dalla constituziun dalla Baselgia catolica dil cantun Grischun).

Facit:

L'existenza, l'organisaziun ed il menaschi dallas Pleivs vegnan buca tangai entras la fusiun.

5.7 Lungatg e cultura

Tuttas vischnauncas cumpigliadas sesanflan el territori romontsch. Il lungatg romontsch vegn duvraus dalla gronda maiortad dalla populaziun ella veta da mintgadi, ellas administraziuns communalas e ton sco pusseivel era els gremis politics. Il lungatg ei buc in impediment per realisar il project da fusiun, el ei anzi ina ferma basa comunabla. La nova vischnaunca duess rinforzar las stentas da promover il lungatg romontsch. Medemamein san las activitads dallas uniuns culturalas vegnir promovidas, senza ch'ellas piardien il ligiom tradiziunal al liug.

Facit:

Il lungatg uffical dalla nova vischnaunca ei il romontsch. La nova vischnaunca duess rinforzar las stentas da promover il romontsch.

5.8 Padrinadis da vischnauncas

Il patratg da solidaritad denter ils cuolms e las vals ha menau igl onn 1940 alla fundaziun dil Padrinadi svizzer per vischnauncas da muntogna. Quel ha la finamira da sminuir la differenza denter las regiuns beinstontas e quellas economicamein disavantagiadas da nossa tiara e da gidar – entras in sustegn orientau a projects – vischnauncas, cooperativas, corporaziuns, etc. finanziamein fleivlas, per che las regiuns da muntogna restien habitablas e vegnien cultivadas e tgiradas.

Ils suandonts secturs vegnan susteni:

- infrastrukturas (p.ex. l'infrastructura dil provediment d'aua e quella per dismetter l'aua piarsa, provediments d'electricitad)
- mesiras per cultivar e mantener nossas alps (p.ex. edificis d'alp, meglieraziuns)
- mesiras da protecziun encunter prighels dalla natira (p.ex. plantaziuns, rempars da lavinas e d'uals, cultivaziun digl uaul)
- lavurs da rumida e da reconstrucziun suenter catastrofas dalla natira
- stabiliments per scolar la generaziun giuvna (p.ex. scolettas, casas da scola)
- la creaziun ed il manteniment da plazzas da lavur durablas

En Val Lumnezia han las tschun vischnauncas da Cumbel (Sissach BL), Degen (Herrliberg ZH), Lumbrein (Zollikon), Morissen (Unterengstringen ZH) e Vignogn (Herrliberg ZH) fermes padrinadis.

Adina puspei setschenta la damonda tgei che capeta cun quels padrinadis suenter ina fusiun. Las experientschas muossan che las vischnauncas dalla Bassa dattan gronda peisa allas refuormas da structuras el territori muntagnard. Neginas dallas vischnauncas fusiunadas el cantun Grischun ha piars sia vischnaunca da padrinadi en consequenza dalla fusiun. Dacuort eis ei schizunt vegniu rapportau che la nova vischnaunca da Val Müstair hagi saviu far in niev padrinadi pervia da sias midadas structuralas ed il "spért cosmopolitic" respectiv.

Facit:

Las experientschas muossan che vischnauncas fusiunadas san profiter vinavon – e cun preferenza – da contribuziuns da padrinadi. Ils susteniments dils padrinadis hodierns duein vegnir impundi per las fracziuns correspudentas (vischnauncas dad oz). Novs padrinadis d'ina u l'otra fracziun han da vegnir impundi per projects che vegnan realisai en la correspudenta fracziun. Il contact tier las vischnauncas da padrinadi duei vegnir tgiraus entras las singulas fracziuns, denton era dalla nova vischnaunca.

5.9 Formaziun e scolaziun

Il menaschi da scola ei organisaus entras dus consorzis per la scola primara ed in consorzi per la scola superiura. Il diember da scolars sepresenta sco suonda (2010/2011):

Scola primara Lumnezia Dado, center da scola Cuschnaus/Vella:

scoletta	22 scolars
scola primara	87 scolars
En total	109 scolars

Scola primara Vrin/Lumbrein, casas da scola Vrin e Lumbrein:

scoletta	5 scolars
scola primara	35 scolars
En total	40 scolars

Scola superiura Lumnezia, casa da scola Vella:

1. secundara	9 scolars
2. secundara	15 scolars
3. secundara	11 scolars
En total	35 scolars

1. reala	9 scolars
2. reala	14 scolars
3. reala	7 scolars
En total	30 scolars

Ina fusiun dallas vischnauncas da project mida pauc partenent l'organisaziun sin il sector da formaziun e scolaziun. Quei per il motiv che las singulas vischnauncas collaboreschan gia oz fetg stretg sin quei sector en fuorma da consorzis da scola.

Tals vegnessen denton sligiai en connex cun la fusiun. Da niev fuorma il camp da formaziun/scolaziun ina part dall'organisaziun dalla nova vischnaunca fusiunada. La midada essenziala ei sulettamein quella enteifer l'organisaziun (relaziun denter cussegl da scola e suprastanza).

Il menaschi da scola vegn menaus separadamein. Quei per saver agir a moda autonoma. Consequentamein survegn in cussegl da scola futur dapli incumbensas ed aschia era dapli responsabladad. Denton para ei prudent da garantir il ligiom cun la suprastanza communal. Aschia sesa il commember da suprastanza responsabel per il departament da scola el gremi dil cussegl da scola. Per simplificar l'organisaziun para ei il pli prudent d'endrizzar ina direcziun da scola, la quala ei responsabla per igl entir menaschi da scola.

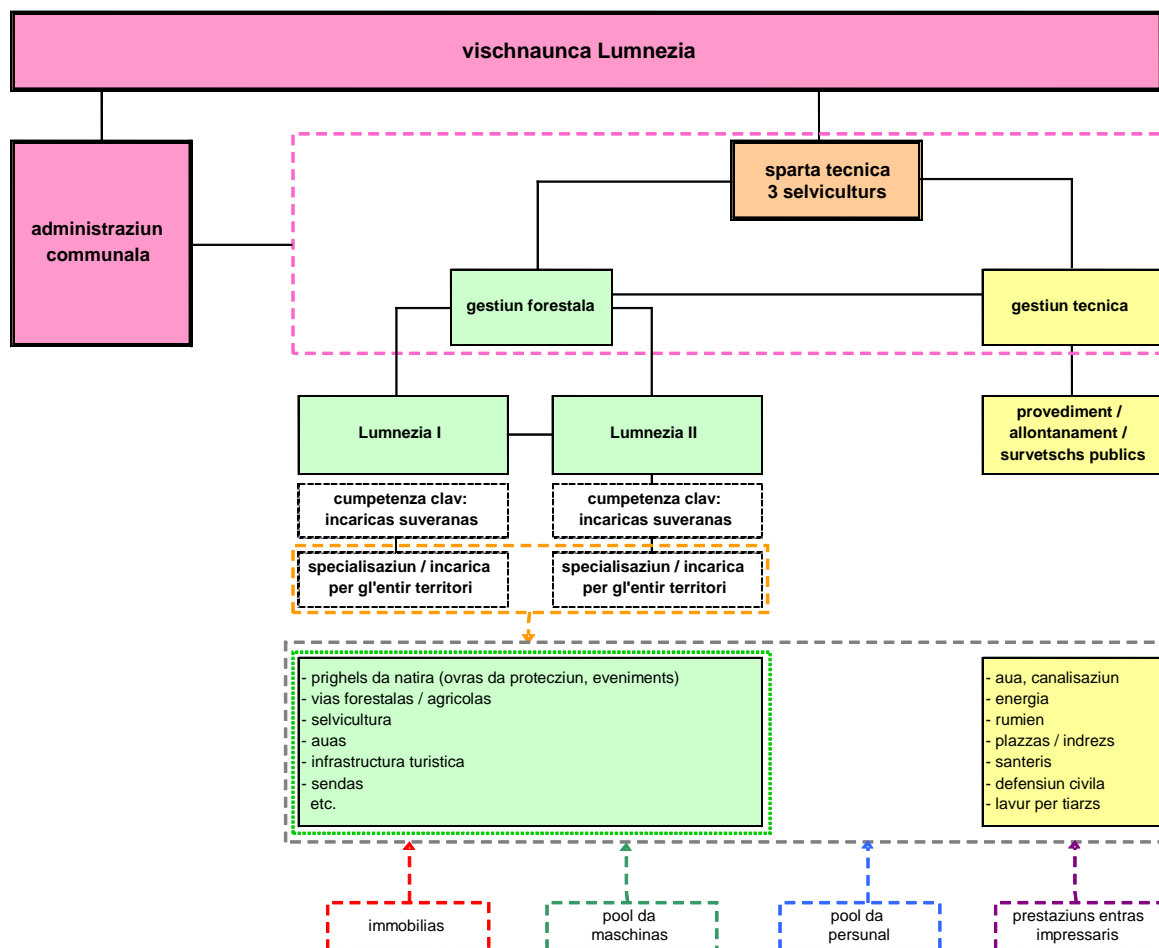
Facit:

En connex cun la fusiun dallas vischnauncas vegnan ils consorzis da scola existents aboli. Las obligaziuns e las cumpetenzas vegnan surdadas alla suprastanza resp. al cussegl da scola. Aschiditg ch'il diember da scolars lubescha, vegn il menaschi da scola mantenius era vinavon els loghens d'instrucziun d'entochen dacheu Vrin/Lumbrein, Vella e Cuschnaus.

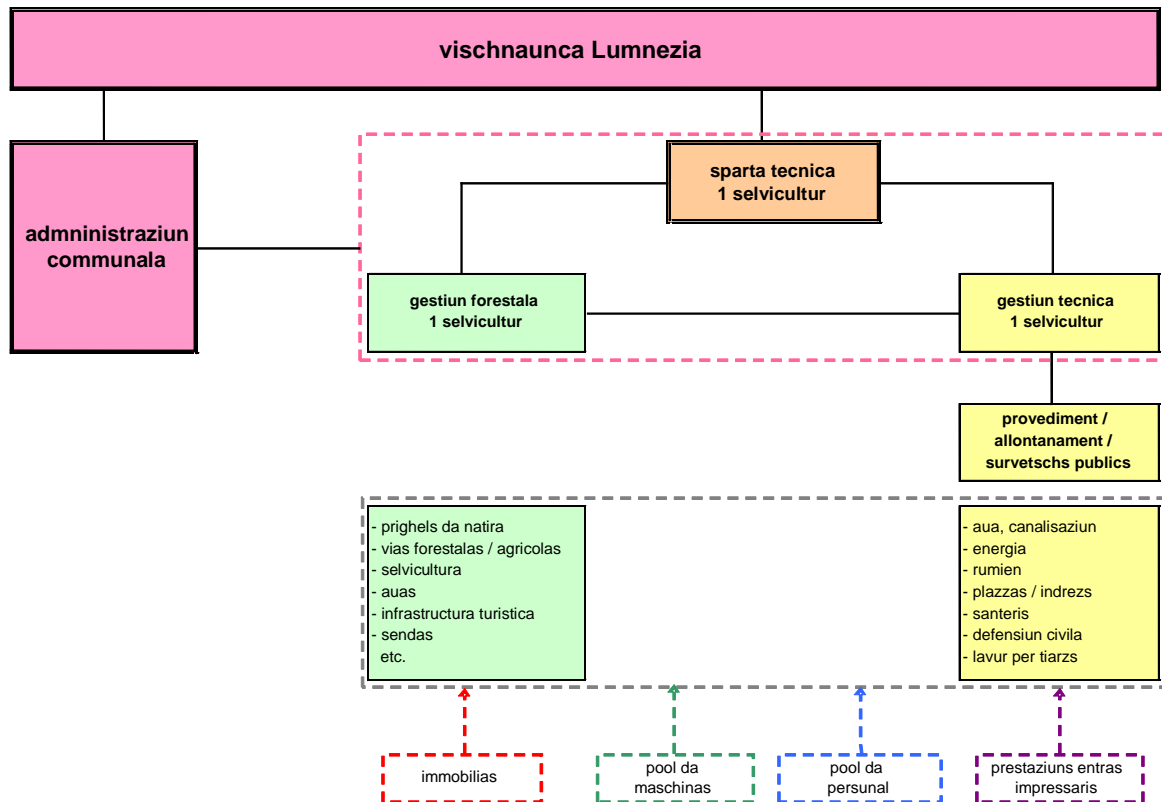
5.10 Concept per la reorganisaziun forestala e tecnica (stradalesser)

Ina grappa da lavur ei vegnida incumbensada d'elaborar variantas per la reorganisaziun dil survetsch forestal e tecnic dalla nova vischnaunca. Ins ha skizzau pliras variantas pusseivlas. La grappa da lavur propona da simplificar l'administraziun dils reviers forestals e da metter tala sut in tetg.

Sligiaziun transitoria:

La sligiaziun transitoria preveda ina partiziun forestala ed ina partiziun tecnica/baghetgs. Ina persuna ei responsabla per il menaschi. Il persunal vegn recrutaus per part en in pool da persunal – tut tenor basegns.

L'organisaziun futura corrispunda alla varianta optimala. La nova vischnaunca dispona d'in sulet revier forestal cun in tgamun, in cau tecnic ed in cau forestal.

Facit:

Las structuradas existentas ein da transponer sin la sligiazion transitoria. Silsunter vala ei da prender en mira l'organisaziun futura.

5.11 Terren agricol, alps e pastiras

La situaziun actuala pertuccont la gudida dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras ei fetg complexa. Il team da project ha analisau en mintga vischnaunca la situaziun dalla proprietad dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras, ils usits d'affittaziun sco era l'organisaziun dil menaschi da tals. Plinavon ein era ils meinis e las pretensiuns dils pertuccai vegni risguardai. La finala vegn il team da project alla conclusiun ch'il status quo sto vegnir mantenius en ina emprema fasa. Quei vul dir:

- Ei vala per tut ils purs e cultivaders ils medems dretgs enteifer la nova vischnaunca.
- La pasculaziun cumina sto vegnir mantenida sco entochen dacheu en las fracziuns nua che tala vegn exequida.
- Ei vala in predretg d'affittaziun dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras en proprietad dalla nova vischnaunca en favur dils purs e cultivaders dallas anteriuras vischnauncas e quei tenor las isonzas valeivlas e vividas avon la fusiun, pia il status quo.

- Per igl avegnir ein ils purs e cultivaders dumandai da reorganisar l'affittaziun ed il menaschi dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras en proprietad dalla nova vischnaunca tenor ils basegns dils purs e cultivaders che vegnan a semidar ils proxims onns sin quei sector.
- Quella maxima vegn definida el contract da fusiun. Ils detagls vegnan lu fixai en in regulativ d'alpegiaziun e pasculaziun, il qual ha da vegnir relaschad entras la nova vischnaunca (evtl. incarica ad ina cumissiun d'agricultura).

Facit:

Ei vala per tut ils purs e cultivaders ils medems dretgs enteifer la nova vischnaunca. Plinavon vala in predretg d'affittaziun dil terren agricol, dallas alps e dallas pastiras en proprietad dalla nova vischnaunca en favur dils purs e cultivaders dallas anteriuras vischnauncas e quei tenor las isonzas valeivlas e vividas avon la fusiun, pia il status quo. La pasculaziun cumina sto vegnir mantenida sco entochen dacheu en las fracziuns nua che tala vegn exequida. Detagls vegnan fixai el decuors dalla procedura da project.

5.12 Pumpiers

Da niev ei sulettamein la nova vischnaunca purtadra dall'organisaziun da pumpiers. Aschia vegn ina fusiun sulettamein a midar l'organisaziun tetgala partenent ils fatgs da pumpiers. Ils fatgs da pumpiers duein vegnir suttamess alla partiziun tecnica/baghetgs dalla nova vischnaunca. Ulteriuras midadas paran buca necessarias en connex cun la fusiun, cun quei ch'ils fatgs da pumpiers ein gia organisai enteifer la Val Lumnezia e funcziunan en quella fuorma. Prudent para ei denton d'endrizzar in entochen dus loghens principals ed ulteriurs loghens decentralis (p.ex. a Suraua e Lumbrein/Vrin).

Facit:

Da niev ei sulettamein la nova vischnaunca purtadra dall'organisaziun da pumpiers.

5.13 Traffic public

En Val Lumnezia dat ei las suandontas lingias dil traffic public:

90.441	Glion - Vrin - (Puzzatsch – Sogn Giusep)
90.443	Morissen - Cuschnaus – Vella
90.444	Degen - Vattiz – Vella
90.445	Lumbrein - Surin – Silgin
90.433	Duvin - Peiden Bogn
90.434	Camuns - Peiden Bogn

Las vischnauncas han il dretg ad in access da basa ed in access supplementar adequat el senn d'in provediment da mobilitad minimal. Lingias enteifer ils cunfins communalis valan da principi sco traffic local. Rendidas accessiblas vegnan medemamein fracziuns, sch'ellas ein spatitschadas e dumbran silmeins 60 habitontas e habitonts. Tier las fracziuns cun meins che las 60 personas pretendidas vegn ei examinau da cass a cass, sch'il Cantun sa garantir in access da basa. La Regenza ha giudicau generusamein en pliras fusiuns da

vischnauncas, aschia che nus savein era pertuccont la fusiun en Val Lumnezia quintar che las lingias existentas vegnien mantenidas.

Giavischeivel fuss era ina colligiazion ufficiala dil traffic public denter Suraua e Vella. Era cheu lain emprems discuors cun il Cantun sperar che la colligiazion dil bus da scola existenta daventi ina lingia ufficiala. La damonda per las prestaziuns cantunalas el cass d'ina fusiun vegn a cuntener las formulaziuns respectivass. Ina decisiun concludenta vegn la Regenza a prender.

Facit:

Las lingias existentas dil traffic public duein vegnir mantenidas e taxadas sco lingias publicas ufficialas. Plinavon duei era la lingia Suraua – Vella vegnir taxada sco lingia publica ufficiala. Las pretensiuns duein vegnir inoltradas respectiv tschentadas alla Regenza.

5.14 Vias da comunicaziun

La lescha davart las vias dil cantun Grischun prevesa il dretg da mintga vischnaunca politica, independentamein da siu diember da habitonts, ad ina colligiazion cantunala. Il medem vala era per ina fracziun da vischnaunca, premess ch'ella dumbri silmeins 30 habitonts. Sch'il diember da habitonts d'ina fracziun sutpassa il quorum da 30 habitonts duront treis onns en successiun, sa quei valer sco motiv per abjudicar la via sco colligiazion cantunala. El rom dallas fusiuns da vischnauncas sa la Regenza reglar tras contract igl access cantunal. La fusiun ad ina vischnaunca havess negins effects per la gronda part dils access cantunals, perquei che tut las vischnauncas cumpeglian claramein dapli che 30 habitontas e habitonts. Ils suandonts tschancuns ein percenter – independentamein d'ina fusiun – periclitada sco colligiazion cantunala: Surin – Silgin. Ils proxims onns savessen era las colligiazions Cons – Sogn Giusep e Suraua – Camuns star en discussiun.

En connex cun la fusiun duei la Regenza vegnir incumbensada da baghegiar ora la via da colligiazion Suraua – Valgronda e procurar che quella resta vinavon en possess dil Cantun.

Tenor la lescha vertenta davart las vias dil cantun Grischun sa la Regenza reglar el rom d'ina fusiun la construcziun da vias cun in contract. La damonda per contribuziuns cantunalas en cass d'ina fusiun vegn a cuntener la formulaziun corrispundenta che quels tschancuns duein *restar en possess cantunal*.

Facit:

El rom d'ina fusiun sa la Regenza reglar la construcziun da vias cun in contract. La damonda per contribuziuns cantunalas en cass d'ina fusiun vegn a cuntener la formulaziun corrispundenta che quels tschancuns duein *restar en possess cantunal*. La decisiun definitiva pren la Regenza.

5.15 Register funsil e geometers rectificaders

Las datas dil register funsil dallas vischnauncas pertuccadas dil project da fusiun ein tschaffadas tuttas el program "Terris" che survecha a nus sco basa per menar il register funsil. En ina fusiun ston las numeras dallas parcellas, las numeras dallas parts en cumproprietad e las numeras dallas unitads en condomini vegnir adattadas. Damai che mintga vischnaunca posseda in'atgna numera d'identificaziun (numera ESTA) ei ina tala adattaziun tecnicamein buca problematica. Quei sincerescha silmeins igl uffeci d'informatica dil cantun Turgovia che posseda il program "Terris" dil register funsil.

L'elecziun dalla nova numeraziun sto vegnir fixada en collaboraziun denter igl Uffeci funsil ed igl Uffeci per informatica dil cantun Turgovia. Quella sa aunc buca vegnir definida oz. Sco basa sa survir la numeraziun eligida ella vischnaunca fusiunada da Suraua.

Ils cuosts per quella midada calculescha igl Uffeci per informatica dil cantun Turgovia sin ca. CHF 8'000.00. Vitier vegnan ils cuosts ch'il register funsil da Vella ha en consequenza da quella midada. Quels cuosts ein grev da calcular gia oz. Els dependan dalla lavur che sedat ord quella fusiun. Per cumparegljar: ils cuosts dil register funsil ella fusiun dalla vischnaunca da Suraua han muntau a ca. CHF 3'000.00.

Oz ein treis geometers rectificaders engaschai tier las vischnauncas pertuccadas, numnadamein "Cavigelli Ingenieure AG", Glion, "Straub AG", Glion e "Lutz, Schmid Ingenieure AG", Cuera. Suenter la fusiun duess quei diember sereducir ad in geometer per la vischnaunca fusiunada. Priu ch'ins vules denton risguardar omisdus biros dalla Surselva, fuss ei buca sclaus da saver divider las singulas fracziuns ed aschia saver eleger dus geometers per la medema vischnaunca. Quei ei denton ina decisiun politica che sto vegnir prida dalla vischnaunca fusiunada.

Facit:

Damai che mintga vischnaunca posseda in'atgna numera d'identificaziun (numera ESTA) ei in'adattaziun dallas datas dil register funsil tecnicamein buca problematica. Per l'elecziun dil geometer rectificader ei la nova vischnaunca cumpetenta.

5.16 Provediment e dismessa

L'infrastructura dil provediment d'aua ed era quella dalla dismessa d'aua piarsa ei buna entochen fetg buna.

Ella vischnaunca da Lumbrein ei il provediment d'aua organisaus sin basa cooperativa. Ils ulteriurs provediments d'aua vegnan gestiunai dallas vischnauncas.

Las sereneras vegnan administradas dallas vischnauncas.

Arisguard il provediment dall'electricitad ei l'Ovra Electrica Lumbrein (OEL) cun sia reit da provediment sin il territori communal da Lumbrein e da Vrin in'excepziun. Allas ulteriuras sis vischnauncas furnescha la Repower (RE) il current. En quellas vischnauncas ei era la reit en possess dalla RE.

Provediment d'aua

Vischnaunca	Remarcas
Cumbel	ha in agen provediment d'aua en in bien stan.
Degen	ha in agen provediment d'aua en in bien stan.
Lumbrein	Il provediment d'aua vegn garantius tras tschun cooperativas: Lumbrein Vitg, Sogn Andriu, Nussaus, Surin/Pruastg e Silgin. Il onns 1996-2003 ein las installaziuns vegnidadas sanadas per gronda part ed ein oz en in bien stan.
Morissen	ha in agen provediment d'aua; proximamein vegn baghegius in niev reservuar ed il vegl vegn sanaus. La carga finanziaria sa la vischnaunca senz'auter purtar.
Suraua	ha in agen provediment d'aua che ei, cun excepziun da Peiden e d'ina part da Surcasti, en in fetg bien stan. Per la francziun da Peiden daventa ei necessari da secolligiar cun il provediment d'aua da Cumbel; decidiu ei aunc nuot.
Vella	ha in agen provediment d'aua en in bien stan.
Vignogn	ha in agen provediment d'aua en in bien stan.
Vrin	ha in agen provediment d'aua en in bien stan. La davosa etappa da construcziun vegn realisada uonn e duront il 2011.

Effects dalla fusiun per il provediment d'aua

Facit:

L'infrastructura dil provediment d'aua ei buna. Investiziuns pli grondas ein buca planisadas. La nova vischnaunca gestiunescha il provediment d'aua sin basa d'in menaschi da reschia consolidau. Per ina fasa da transiziun da max. tschun onns valan vinavon ils reglaments da taxas dallas anteriuras vischnauncas. Duront quella fasa da transiziun duein ils responsabels encurir per la nova vischnaunca ina sligiazion definitiva per las cooperativas a Lumbrein.

Sereneras

Vischnaunca Remarcas

Cumbel	ha baghegiu ina serenera ensemen cun Morissen, quella ei vegnida sanada avon ver diesch onns ed ei en in bien stan.
Degen	ha baghegiu ina serenera ensemen cun Vignogn, quella ei vegnida prida en funcziun avon ver diesch onns ed ei en in bien stan.
Lumbrein	ha actualmein treis sereneras. La serenera a Lumbrein Vitg ei sanada, quellas a Nussaus e Surin ein medemamein en in bien stan. Sil pli a Sogn Andriu ed a Silgin daventa ei necessari da construir ina semplia serenera.
Morissen	ha baghegiu ina serenera ensemen cun Cumbel, quella ei vegnida sanada avon ver diesch onns ed ei en in bien stan.
Suraua	ha in'atgna serenera (serenera dil sistem fitodepurativ) ch'ei dapi ver diesch onns en funcziun per tut las fracziuns, la reit da canalisaziun ei en in fetg bien stan.
Vella	ha in'atgna serenera ch'ei medemamein vegnida sanada, ei dat negin basegns d'investiziun.
Vignogn	ha baghegiu ina serenera ensemen cun Degen, quella ei vegnida prida en funcziun avon ver diesch onns ed ei en in bien stan.
Vrin	ha ina serenera a Cons ed ina a Spinaz (sut il vitg), quellas ein omisduas en in bien stan.

Effects dalla fusiun per la dismessa d'aua piarsa

Facit:

L'infrastructura dallas sereneras ei buna. Investiziuns pli grondas ein buca planisadas. La nova vischnaunca gestiunescha la dismessa d'aua piarsa sin basa d'in menaschi da reschia consolidau. Per ina fasa da transiziun da max. tschun onns valan vinavon ils reglaments da taxas dallas anteriuras vischnauncas.

Provediment d'electricidad

Vischnaunca

Remarcas

Cumbel, Degen, Morissen, Suraua, Vella e Vignogn:	Provediment d'electricidad entras la Repower (RE), la reit ei medemamein en possess dalla RE.
Lumbrein:	Atgna ovra electrica (OEL) cun attac alla reit/reit; ver 60% dalla producciun d'electricidad vegn cumprada dalla RE.
Vrin:	Provediment d'electricidad entras la OEL, la reit ei en possess dalla OEL.

Effects dalla fusiun per il provediment d'electricidad

Facit:

Il provediment d'electricidad vegn garantius vinavon dallas producentas e furnituradas da current electric Repower ed OE Lumbrein, quei mintgamai per il territori che lur reit cuviera.

5.17 Ovra electrica Lumbrein (OE Lumbrein)

L'ovra electrica Lumbrein (OE Lumbrein) ha entschiet la producziun igl onn 1919, igl emprem per electrificar il transport da lenna cun la suga da Silgin a Lumbrein. Da lez temps sesanflava la centrala cun l'entira regulaziun a Mulin sper Lumbrein. Il plaid "mulin" muossa che la forza dall'aua vegneva utilisada per producir energia gia avon il temps dall'electrificaziun. L'utilisaziun da la forza hidraulica ha pia ina tradiziun fetg liunga ella vischnaunca da Lumbrein.

Suenter la Secunda Uira mundiala, igl onn 1946, han las vischnauncas da Lumbrein e da Vrin suttascret in contract davart l'emprema electrificaziun da Vrin tras la OE Lumbrein. Quei contract fetg curaschus ha cuzzau 60 onns e vegn remplazzaus per igl onn current cun novs contracts.

Igl onn 1979 ei la lingia da pressiu vegnida prolunghida e la turbina ei vegnida spustada a Schanaus Sut, nua ch'ella sesanfla aunc oz. Aschia han ins saviu augmentar considerablamein la producziun. La centrala veglia a Mulin ei vegnida duvrada suenter sco staziun da trafo e da mesiraziun, sco post da commando e da distribuziun e per la regulaziun digl entir menaschi.

La OE Lumbrein provedescha entochen oz las vischnauncas da Lumbrein e da Vrin cun electricidad. Igl onn 2009 ein biebein 3.6 GWh electricidad vegnidas furnidas als clients. L'atgna producziun cumpeggia 40% e 60% han ins cumprau dalla Repower. Dapi il 1919 ei la OE Lumbrein en possess dalla vischnaunca da Lumbrein. En connex cun las discussiuns davart las fusiuns da vischnauncas en Val Lumnezia han la suprastanza communal e la cumissiun dall'ovra electrica fatg patratgs davart igl avegnir dalla OE Lumbrein. Ils dus gremis ein dil meini che l'externalisaziun dall'ovra electrica en ina corporaziun seigi la megliera sligiazion per igl avegnir. Quei manegian era ils burgheis da Lumbrein che han approbau la proposta senza cuntervusch en ina votaziun consultativa. Ils suandonts arguments per l'externalisaziun ein vegni numnai:

- La liberalisaziun successiva dalla fiera d'electricidad pretenda pli e pli in agir pli spert per saver profitar dad opportunitads. Il process politic necessari per mintga decisiun impurtonta en connex cun l'ovra electrica setrai alla liunga ed ei in impediment. L'ovra electrica duei vegnir liberada dall'influenza politica ed agir cumpleinamein sco interpresa.

- L'ovra electrica duei restar els mauns dils vischins da Lumbrein e quei era sunter ina fusiun. La corporaziun ei adattada fetg bein per quei intent, perquei ch'ella impedescha la formaziun da majoritads tras l'accumulaziun da capital. Il dretg da votar individual garantescha era egl avegnir a mintga burgheis la pussaivladad da separticipar alla discussiun ed alla decisiun. Plinavon persequitescha la corporaziun en emprema lingia ils interess da ses commembers, pia la finala da ses clients.
- Sche la OE Lumbrein mass en cass d'ina fusiun en possess d'ina pusseivla vischnaunca da Val Lumnezia, fuss ei buca detg ch'ils vischins da Lumbrein approbassen ina fusiun. In'externalisaziun dall'ovra electrica possibilitescha pia era ina discussiun constructiva davart la fusiun e dat a quella segir ina schanza pli gronda.

Facit:

L'ovra electrica Lumbrein vegn – independentamein dalla fusiun – transferida en ina associaziun cooperativa.

5.18 Planisaziun e spazi da zonas

Per ponderaziuns vegnentas arisguard il svilup dalla planisaziun porscha ina fusiun meglieras premissas che quellas che las vischnauncas pintgas han oz. Las finamiras e strategias san vegnir impundidas per il svilup turistic, per ils basegns dil commerci e per la populaziun indigena. Las purschidas dil maun public vid infrastructuras sco era igl interess dil puresser, dalla natira e dalla cuntrada san vegnir coordinadas a moda efficients sur ils intschess dallas vischnauncas.

Enteifer ina vischnaunca fusiunada san las prioritads arisguard damondas dil liug sin fundament dil diever real e dall'utilisaziun dall'entira Lumnezia vegnir sclaridas da moda efficacia. Per il svilup da baghegiar san ils loghens adattai vegnir promovì sut igl aspect relevant per il territori sco era sut igl aspect economic. Ils aspects politics e finansials dad oz piardan lur muntada.

Facit:

Per ina fasa da transiziun valan las planisaziuns localas e las leschas da construcziun dallas anteriuras vischnauncas per igl intschess respectiv.

5.19 Fondo Greina

En consequenza dall'entelgientscha dils 22 da schaner 1997 denter la fundaziun svizra per la tgira dalla cuntrada (FSTC) e las vischnauncas Vrin e Sumvitg ha la vischnaunca da Vrin reschiert dalla FSTC ina donaziun da frs. 455'000 sunter haver mess il territori dalla Greina sut schurmetsch dalla cuntrada. Ils detagls concernent il diever, las ratas annualas, il proceder e las cundiziuns per saver da contribuziuns ein regladas en in reglament pertuccont il diever dalla donaziun menziunada. Tenor art. 6 preveda il reglament ina cumissiun Greina che ha differentas incumbensas sco per ex. preparar e far propostas per contribuziuns per mauns dalla suprastanza communal. Il quen dil fondo vegn menaus entras la canzlia ed fuorma ina finanziaziun speciala enteifer il quen communal dalla vischnaunca da Vrin. Il capital dil fondo che semunta per ils 31.12.2009 a frs. 416'005.55 vegn mintgamai tschensaus.

Facit:

Il reglament existent vegn surprius dalla nova vischnaunca. Ils mieds ord il fondo vegnan vinnavon impundi sco tochen dacheu mo per la populaziun da Vrin. Il regulativ existent ston vegnir adatus aschia che quella suveranità resta tier la populaziun da Vrin.

5.20 Persunal

Il persunal existent vegn surprius en la nova organisaziun. Ei dat neginas relaschadas. Ina eventuala adattaziun dil diember da plazzas succeda sur la fluctuaziun da persunal.

Facit:

Il persunal existent vegn surprius en la nova organisaziun. Detagls vegnan sclari el contract da fusiun.

5.21 Immobilias

Ils responsabels han fatg in inventari da tut las immobilias communalas. Sin las sequentas paginas vegnan las differentas immobilias d'administraziun, da scola e da gestiun enumeradas ed illustradas tenor vischnaunca. Ultra da quei vegn il diever actual explicaus. Sche las vischnauncas fusiuneschan, ston ins definir ils differentes dievers risguardond ils novs basegns. Impurtont ei ch'ils loghens da sentupada (radunonzas, occurrenzas culturalas e sportivas, etc.) ellas singulas fracziuns (entochen dacheu vischnauncas) vegnien manteni.

La finamira ei era d'utilisar las immobilias aschi bein sco pusseivel per saver ademplir las incumbensas publicas senza far investiziuns supplementaras. Las ulteriuras immobilias san e duein vegnir messas a disposiziun per novs intents. Per saver far quei duein vegnir tratgas en consideraziun sliaziuns che cuvieran ils cuosts ni era eventualas venditas.

Cumbel

Center communal (1990)

- 1 sala/aula
- 1 cuschina
- 1 local da stizun e magasin
- 1 stanza da sesidas
- 3 biros per la canzlia
- 1 local d'uniuns
- 1 local da scoletta/gruppa da giug

Local da pumpiers e garascha (1996)

- 2 locals da pumpiers 103 m²
- 1 garascha 37 m² (tractur communal)
- 1 tualetta publica

Luvratori communal (1990)

- Luvratori e garascha 77 m² (sut)
- Magasin per lenna e material (sura)

Vegl local da pumpiers/cascharia

La part dalla cascharia ei en possess privat
(ca. 1/3 ei en possess dalla
vischnaunca)

Affittau sco garascha ad in privat
Negin diever communal

Degen

Center communal (1990)

- 1 halla da gimnastica cun tribuna
- 1 aula
- 1 cuschina e foyer
- Biros per l'administraziun communal
- 1 local da pumpiers
- 1 tschaler da schurmetg
- Luvratori communal

Casa da scola (1930, ren. 1994)

- 2 habitaziuns da 4.5 stanzas
- 1 studio
- 1 aula

Centrala da latg Vattiz

- Rimnada da latg (schau a tscheins)
- Caums da posta
- Rimnada da rumians

Lumbrëin

Casa da scola (ren. 1991)

1 halla da gimnastica cun tribuna
1 cuschina
4 stanzas da scola
1 local da scoletta
1 aula
Divers magasins

Casa communal (ren. 1987)

Administraziun communal/archiv
5 biros cun foyer

Luvratori communal (1996)

1 luvratori
1 local da pumpiers
1 local a tscheins (cascharia)
1 tschaler da schurmetg (1984)
1 habitaziun (ca. 4-5 stanzas)

Ovra electrica

Provediment da forza electrica per
Lumbrëin e Vrin
Prestaziun 290 kVA

Morissen

Center communal (1991)

Aula
Biros
Divers locals 340 m²
Local da scoletta 55 m²
Centrala da latg 115 m² (40%)

Casa da habitar (2008/09)

2 habitaziuns da 5.5 stanzas
2 habitaziuns da 3.5 stanzas

Luvratori communal (ren. 2007)

Ca. 90 m²

Mulin (ren. 2004)

Mulin historic
Local per occurrenz
Tualetta publica

Cumbel e Morissen

Center da scola, sport e cultura Cuschnaus (1986 / adattaziun 2009)

- 1 halla da gimnastica
- 1 cuschina e foyer
- 8 stanzas d'instrucziun
- 1 stanza per il temps liber
- 1 stanza da scolasts
- 1 biro per il meinascola
- 1 piazza da pausa e da sport
- 1 habitaziun per ils pedels
- 1 tschaler da schurmetg

Suraua (Uors)

Casa da scola Suraua (ren. 2001)

Habitaziun da 4.5 stanzas
Halla da gimnastica
Tribuna stabla
Cuschina
Stanzas da scola e da scoletta
Diever niev sco locals da canzlia
Plazza da sport e da giug

Casa communal

Anterior biro dalla canzlia
Stanza da sesidas
Archiv communal
Il surcombras ei vits

6 garaschas publicas

1 affittada al Cantun
4 affittadas a persunas privatas
1 material da santeri

Garascha

Magasin dils pumpiers dad Uors

Suraua (Camuns)

Casa communal

Anterior local da posta (vits)
Locals da biro per igl uffeci civil
Sala/aula/stanza da sesidas
Stanza per la pleiv

Denter ils dus baghetgs sesanfla in
local da pumpiers

Casa da habitar

4 stanzas
1 garascha

Suraua (Tersnaus)

Casa da scola veglia

1 habitaziun sut il tetg
1 sala resp. stanza da sesidas
1 archiv dalla vischnaunca da
Tersnaus

Baghetg polivalent

Local per auto da pumpiers
Garascha communal
Local per il luvrer communal
Mazlaria

Suraua (Surcasti)

Casa da scola veglia

1 habitaziun da 3.5 stanzas
1 aula

Baghetg polivalent

Local da pumpiers
en possess dalla vischnaunca 124/1000

Local affittaus ad in privat
societad da cascharia Surcasti 876/1000

Anteriura resgia

Affittau ad in privat
Davos baselgia ei aunc ina remisa
per material da pumpiers

Vella

Stabiliments da scola Sutvitg (1951, 1996/98)

Baghetg cun aula/tribuna

Biblioteca
Local da pumpiers

Scola veglia (ren. 1998)

7 stanzas da scola, stanzas da scoletta, habitaziun da 5.5 stanzas (pedel), local da scolasts

Scola nova (1996/1997)

Halla polivalenta cun tribuna stabla
6 stanzas da scola, cuschina da scola, stanza da zambergiar.
Center da protecziun civila

Casa communal (ren. 2001)

Canzlia communal
Divers biros
Stanza da sedutas
Archiv communal

Casa Palius

Stizun Volg
1 habitaziun da 5 stanzas
1 habitaziun duvrada sco biro fiduziar

Casa dil miedi

Pratica da miedi
1 habitaziun da 5.5 stanzas

Vignogn

Sentupada da vacanzas (ren. 2006)

1 halla da gimnastica cun tribuna
1 cuschina e foyer
2 stanzas cun 2 letgs
2 stanzas cun 4 letgs
2 stanzas da seminari (2 x 55 m²)
1 stanza da biro
1 sala da magliar
2 salas da durmir (8-20 persunas)
1 tschaler da schurmetg cun
diversas stanzas
Parcadi e piazza da giug

Center communal (1992)

Biro communal/archiv
2 habitaziuns da 4.5 stanzas
1 habitaziun da 2 stanzas
Locals da biro (banca Raiffeisen)
Stizun Volg

Luvratori communal

Luvratori

Vrin

Casa da scola (ren. 1996)

1 halla da sport e cultura
1 aula
8 stanzas da scola
Luvratori da scola
Stanzas da sedutas
1 habitaziun dad 1.5 stanzas
Luvratori communal

Casa communal (ren. 1991)

2 biros
2 stanzas d'uniuns
1 stanza da sedutas
1 stanza d'exposiziun

Casa d'albiert Cons

30 plazs da durmir
Cuschina cun stanza da magliar
Duschas

Stiva da morts

Effects dalla fusiun per las immobilias communalas:

Facit:

L'utilisaziun dallas immobilias communalas sto vegnir giudicada dalla nova organisaziun politica e sedrezza tenor ils basegns dalla vischnaunca fusiunada. Novas investiziuns ein d'evitar. Las immobilias che vegnan buca pli duvradas per intents publics duein vegnir schadas vi per in prezi che cuviera ils cuosts ni ch'ellas duein vegnir vendidas.

5.22 Sanadad

Il sector da sanadad ei senza dubi quei sector che vegn egl avegnir a crescer ed a gudignar impurtonza. Per il mument vegn baghegiada a Vella ina nova casa d'attempai e da tgira che vegn ad esser ina dallas pli modernas casas d'attempai el cantun Grischun. En ina secunda etapa vegn quella purschida augmentada cun 16 habitaziuns per attempai ed ina partiziun da wellness. La casa dil miedi a Vella ei en possess dalla vischnaunca da Vella, aschia che las premissas per il provediment medicinal per igl avegnir ein fetg bunas en Lumnezia.

Facit:

La fusiun ha negina influenza sin il sector da sanadad.

5.23 Economia

Ina ferma petga economica en Val Lumnezia fuorma l'agricultura, biebein 40% dalla populaziun lavuran en quei sector. El secund sector dil commerci e dall'industria lavuran 20% ed el tierz sector (prestaziun da survetsch) lavuran 40% dalla populaziun.

L'economia lumneziana consista per gronda part da fatschentas pintgas e mesaunas. Il pli grond patrun da lavur en Val Lumnezia ei il "da casa val lumnezia" cun biebein 60 plazzas da lavur.

Sco en autras valladas da nies cantun ein era nossas fatschentas dependentas da bunas cundiziuns da basa ed era nus Lumnezians essan dependents dil svilup economic per saver survivor. La carschientscha economica ei enconuschentamein era dependenta dalla politica che vegn fatga. Nossa economia drova ina revitalisaziun e quella vegn buca da sez. Cun ina ferma vischnaunca en Lumnezia san las premissas per in bien svilup economic e bunas cundiziuns da rama vegnir migliuradas. L'organisaziun sa vegnir simplificada. Entras ina planisaziun pli efficienta sa l'economia sesviluppar meglier. Decisiuns san vegnir pridas cummunablamein e nus daventein pli fermes enteifer la regiun.

Facit:

La nova vischnaunca duei porscher bunas cundiziuns da rama per l'economia e promover quella.

5.24 Turissem

La lescha da turissem ei oz en cumpetenza dallas vischnauncas. Il hosp denton vesa l'entira regiun sco siu spazi da vacanzas. Consequentamein han las vischnauncas surdau cun raschun la gronda part dils pensums en connex cun il turissem a Lumnezia Turissem. Quei lubescha ina coordinaziun dall'infrastructura turistica. Ina midada dalla lescha da turissem basegna denton in'adattaziun da siat leschas communalas. In process pauc efficient. Cun la regionalisaziun dil marketing turistic ein las singulas regiuns e vischnauncas dumandadas. Ina vischnaunca ferma gida a rinforzar la posiziun dalla Lumnezia.

Facit:

La nova vischnaunca duei porscher bunas cundiziuns da rama per il svilup turistic en Val Lumnezia.

6. Finanzas

6.1 Situaziun da partenza e proceder

6.1.1 Situaziun da partenza dallas vischnauncas

Las suandontas cefras vegnan era duvradas per l'analisa e presentan la situaziun da partenza dallas singulas vischnauncas. Per la planisaziun da finanzas han ins risguardau sco basa ils quens annuals dil 2008 e dil 2009.

	Cumbel	Degen	Lumbrein	Morissen	Suraua	Vella	Vignogn	Vrin
<i>Pei da taglia 2010</i>	120%	120%	120%	120%	130%	125%	120%	110%
<i>Classa da finanzas naven dil 2010</i>	4	4	4	4	4	4	4	5
<i>Taglia per habitont*)</i>	1'349	1'758	1'276	1'701	1'163	1'957	1'497	1'206
<i>Deivet/facultad per habitont *)</i>	479	4'140	-245	8'020	4'658	2'872	-8'084	1'419
<i>Investiziuns bruttas/nettas per habitont (Ø dils davos 5 onns)</i>	1'725	1'579	1'520	4'312	2'546	2'029	4'137	2'978
	595	198	716	2'224	-569	761	2'494	1'732

*) quellas cefras ein vegnidas eruidas per ils 31-12-2009 (arrundadas)

Per giudicar las cefras-clav dallas finanzas san ins far diever dils suandonts agids. Quels ein vegni fixai digl Uffeci da vischnauncas dil Grischun e figureschan era mintgamai en ses rapports da revisiun dils quens annuals.

Deivet net per habitont

Pign: entochen CHF 1'000
Mesaun: CHF 1'000 – CHF 3'000
Grond: CHF 3'000 – CHF 5'000
Fetg grond: varga CHF 5'000

Quota dalla grevezia dils tscheins

Bass: sut 2%
Mesaun: 2 – 5%
Ault: 5 – 8%
Fetg ault: sur 8%

Grad d'atgna finanziaziun

Ideal: varga 100%
En uorden: 100-70%
Problematic: entochen 70%

Quota dil survetsch da capital

Bass: sut 5%
Mesaun: 5 – 15%
Ault: 15 – 25%
Fetg ault: sur 25%

6.1.2 Situaziun da partenza dalla Confederaziun e dil Cantun

Il pievel grischun ha votau ils 7 da mars 2010 davart la nova concepziun dall'ulivaziun da finanzas e dallas incumbensas denter il Cantun e las vischnauncas (NGF grischuna). La NGF grischuna ei vegnida refusada per pauc cun 24'876 encunter 24'085 vuschs. Suenter quella refusa dalla NGF grischuna ha la Regenza discutau igl ulteriur proceder. La Regenza ei vinavon perschuada che l'ulivaziun da finanzas grischuna stoppi vegnir reorganisada da funs ensi e che quei basegns seigi renconuschius. La nova ulivaziun da finanzas sto ir en votaziun, quei muort las dependenzas vicendeivlas dad ulteriurs projects da refurma planisai cunzun els secturs dalla scola populara, dalla finanziaziun dils spitals e dalla tgira e muort la discussiun concernent las refuormas territorialas. La revisiun dalla lescha cantunala per promover la tgira da malsauns vegn ad haver consequenzas finanzialas considerablas che las singulas vischnauncas san buca calcular. Suenter la discussiun davart il rapport dallas estructuras el Cussegl grond duei la NGF grischuna vegnir lantschada danovamein.

Pervia dil resultat dalla votaziun resta ils sistem dall'ulivaziun da finanzas ils proxims onns sco entochen dacheu. Ils 18 d'uost 2010 ha la Regenza decidiu las suandontas contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas per igl onn 2011 (ulivaziun da taglia):

Cumbel	Degen	Lumbrein	Morissen	Suraua	Vella	Vignogn	Vrin
324'455	308'260	533'477	307'169	206'145	283'030	219'851	0.00*

*Vrin retscheiva dapi la davosa adattaziun dils tscheins d'aua frs. 533'528.10 sco prestaziun da cumpensaziun per las sperditas d'utilisaziun dalla forza hidraulica. Damai che quellas entradas vegnan era risguardadas – sper la taglia ed ils tscheins d'aua, tier la calculaziun per ulivar la forza fiscala relativa, survegn la vischnaunca da Vrin negina ulivaziun da taglia.

6.1.3 Proceder/supposiziuns

La planisaziun da finanzas 2010-2015 informescha davart il svilup da mintga singula dallas otg vischnauncas pertuccadas e davart lur svilup sco vischnaunca fusiunada. Las planisaziuns da finanzas sebasan sin las indicaziuns e sin ils documents (quen annual 2009, statistica dallas finanzas dallas vischnauncas GEFIS, preventiv 2010 sche avon maun, plans d'investiziun 2010-2015) che la vischnaunca respectiva ha furniu. Quellas planisaziuns possibiliteschan da cumparegliar las duas variantas *vischnauncas singulas* e *vischnaunca fusiunada*. Igl emprend han ins stuiu far diversas examinaziuns preliminaras e fixar certas supposiziuns. Ils resultats consolidai per ina vischnaunca fusiunada sebasan denter auter sin las suandontas supposiziuns:

- il pei da taglia munta a 105% dalla taglia cantunala semplia (quei sche la Regenza conceda en connex cun la garanzia dalla contribuziun da fusiun e da promoziun in pei da taglia pli bass che 120% e sche la vischnaunca fusiunada survegn vinavon las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas);
- ins ha desistiu sapientivamein d'adattar las taxas da colligaziun;
- ins ha desistiu sapientivamein d'illustrar il svilup dallas finanziaziuns specialas (provediment d'aua, canalisaziun, manteniment ovras da meglieraziun, etc.);
- ins ha risguardau ils effects da sinergia (ins suppona expensas pli pintgas);
- ins ha risguardau las investiziuns planisadas denter il 2010 ed il 2015;
- ins ha risguardau la contribuziun pli aulta dall'ulivaziun da finanzas annuala;
- per las calculaziuns han ins risguardau ina contribuziun da fusiun resp. da promoziun da frs. 9 milliuns.

Per demussar las consequenzas finanzialas d'ina fusiun dallas vischnauncas da Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin han ins reuniu ils singuls plans da finanzas dallas vischnauncas respectivas.

6.2 Analisa finanziaria dallas vischnauncas

6.2.1 Analisa dalla vischnaunca da Cumbel (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Cumbel ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in surpli dil recav. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas ein decisivas per la bilanza positiva. Ils onns 2008 e 2009 han ins fatg investiziuns en connex cun il provediment d'aua e l'allontanaziun d'aua piarsa. Plinavon ein las localitads dalla casa da scola a Cuschnaus vegnidadas adattadas resp. engrondidas.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	300'485	10'764	13'090	85'739	39'585	11'773
Investiziuns nettas	-41'203	27'546	215'768	305'429	321'787	-114'217
Atgna finanziaziun	540'143	138'958	139'468	204'703	329'440	166'368
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-541	-128	-404	-787	-586	479

Ils proxims onns quantan ins cun investiziuns nettas d'intragliauter CHF 300'000 ad onn. Las investiziuns planisadas augmentan il basegns da capital jester. Ei setracta dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella e dalla sanaziun dalla via communal e dallas ovras da meglieraziun. Cheutras s'augmenta il deivet net per habitont. Tenor il plan da finanzas 2010-2015 engrevegian ils tscheins passivs carschents ed il basegns d'amortisaziun augmentau il quen current. Consequentamein ston ins quintar cun bilanzas negativadas. L'atgna finanziaziun sereducescha sin pli pauc che CHF 100'000. Il recav dalla vendita da terren da baghegiar ed entradas supplementaras cun taglias specialas san reducir il basegns da capital jester. Quellas entradas supplementaras vegnan denton buca risguardadas ella planisaziun da finanzas.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	16'389	13'870	20'791	27'050	32'501	45'111
Resultat dil quen current	39'611	-9'415	-35'336	-56'595	-73'046	-117'656
Investiziuns nettas	418'000	310'000	290'000	256'790	490'000	-80'000
Atgna finanziaziun	117'611	101'585	94'664	88'405	82'954	70'344
Capital jester	1'689'673	1'898'088	2'093'424	2'261'809	2'668'855	2'518'511
Agen capital	739'618	730'204	694'868	638'272	565'227	447'571
Quota dalla grevezia dils tscheins	-1.14%	-1.37%	-0.78%	-0.25%	0.21%	1.28%
Grad d'atgna finanziaziun	28.14%	32.77%	32.64%	34.43%	16.93%	-87.93%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-672	-1'461	-2'198	-2'830	-4'401	-3'778

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Cumbel (vischnaunca singula):

Muort il basegns da capital jester ed il basegns d'amortisaziun augmentau daventa la situaziun finanziaria dalla vischnaunca da Cumbel mendra. La situaziun ei denton buca critica. Las investiziuns dils davos onns ein stadas finanziaadas solidamein. Taglias specialas, vendas da terren da baghegiar ed ina gronda activitad da construcziun han plinavon generau entradas supplementaras.

6.2.2 *Analisa dalla vischnaunca da Degen (vischnaunca singula)*

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Degen ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in surpli dil recav. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas ein decisivas per la bilanza positiva. Ils onns 2008 e 2009 han ins fatg investiziuns en connex cun il center communal a Degen ed igl edificci polivalent a Vattiz. Plinavon ei l'illuminaziun dallas vias vegnida amplificada ed ins ha sanau las vias da quartier e las lingias d'aua. Il 2008 ei la gronda part dallas expensas ida en favur dall'avertura dil quartier Bual da Rumein. Pervia dalla gronda activitad da construcziun ils onns 2008 e 2009 han ins saviu contonscher taxas da colligiazion che muntan en total a ver CHF 258'900. Grazia alla buna finanziaziun ein las investiziuns nettas pintgas.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	171'606	137'792	123'785	63'280	77'657	151'146
Investiziuns nettas	341'117	350'362	-92'838	228'734	49'867	-292'561
Atgna finanziaziun	290'113	154'569	346'778	335'872	216'296	228'493
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	299	-463	1'269	1'701	2'014	4'140

Ils proxims onns quantan ins cun paucs projects. Cunzun naven dil 2013 ein paucs projects concrets avon maun. Las investiziuns principalas planisadas ein la construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella e la reutilisaziun dallas localitads dalla casa da scola sco habitaziuns. Plinavon vegnan vias da quartier sanadas. Las investiziuns planisadas augmentan il basegns da capital jester mo all'entschatta. Tenor la planisaziun da finanzas 2010-2015 san ins era quintar egl avegnir cun surplis dil recav el quen current. Quei cunzun pervia dalla pintga activitad d'investiziun naven dil 2013. L'atgna finanziaziun munta ils proxims onns a ver CHF 340'000.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	-3'497	19'423	13'115	8'484	-450	-9'651
Resultat dil quen current	322'650	205'837	222'145	225'776	248'710	268'911
Investiziuns nettas	1'073'123	82'093	178'760	40'000	40'000	40'000
Atgna finanziaziun	353'650	336'837	343'145	347'776	356'710	365'911
Capital jester	1'409'093	1'154'349	989'964	682'188	365'478	39'567
Agen capital	1'354'444	1'560'281	1'782'426	2'008'202	2'256'912	2'525'823
Quota dalla grevezia dils tscheins	-2.57%	-2.65%	-3.20%	-3.60%	-4.37%	-5.17%
Grad d'atgna finanziaziun	32.96%	410.31%	191.96%	869.44%	891.77%	914.78%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	1'408	2'652	3'527	4'987	6'484	8'018

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Degen (vischnaunca singula):

La pintga activitad d'investiziun meglierescha la situaziun finanziaria dalla vischnaunca da Degen. La construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira augmenta denton a cuorta vesta il basegns da capital jester. Sch'ins sa generar vinavon entradas supplementaras cun taglias specialas, cun la vendita da terren da baghegiar e cun ina gronda activitad da construcziun, san ins crear ulteriuras reservas. In'adattaziun dil plan d'investiziuns ed ulteriurs projects meinan a liunga vesta ad in basegns da capital jester augmentau.

6.2.3 Analisa dalla vischnaunca da Lumbrein (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Lumbrein ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in surpli dil recav. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas ein decisivas per la bilanza positiva. Ils onns 2008 e 2009 han ins fatg investziuns en connex cun la punt 'Mulin', la sanaziun dalla serenera e la renovaziun da vias da quartier. Plinavon han ins cumprau in niev vehichel communal e sanau e renovau entginas vias d'uaul. Las investziuns ein stadas finanziadas bein. Aschia ein investziuns nettas d'intragliauter CHF 185'000 resultadas per quels dus onns.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	-97'330	-70'572	85'684	180'316	81'600	66'528
Investziuns nettas	-53'522	75'171	236'286	719'914	191'344	178'322
Atgna finanziaziun	86'555	-139'023	211'653	385'663	251'203	326'514
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	44	219	155	-752	-619	-245

Ils proxims onns quantan ins cun investziuns nettas ella media da ver CHF 440'000 ad onn. Las investziuns planisadas augmentan il basegns da capital jester. La gronda part dallas expensas serepartan sin ils onns 2010 entochen 2012. Per ils onns suenter il 2012 datti negins plans concrets. Las expensas principalas ein la construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella, la sanaziun dalla serenera e da vias da quartier e la modificaziun d'in sector parzial dil luvratori communal ad ina habitaziun. Plinavon vegn era il clutger sanaus. Muort ils tscheins passivs carschents ed il basegns d'amortisaziun augmentau daventa la situaziun finanziaria mendra. Il deivet net per habitont s'augmenta a varga CHF 5'200. L'atgna finanziaziun sereducescha sin meins che CHF 100'000. Ei resultescha ina bilanza deficitara (qvd. ch'igl agen capital vegn duvraus per ulivar sperditas ed daventa aschia negativs).

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	7'798	40'645	60'384	70'815	72'710	74'241
Resultat dil quen current	6'902	-152'168	-216'907	-234'338	-214'233	-196'764
Investziuns nettas	1'207'000	715'000	385'000	105'000	105'000	105'000
Atgna finanziaziun	176'902	121'832	102'093	91'662	89'767	88'236
Capital jester	2'296'664	2'889'832	3'172'739	3'186'077	3'201'310	3'218'074
Agen capital	536'907	384'739	167'831	-66'507	-280'740	-477'503
Quota dalla grevezia dils tscheins	-1.91%	0.04%	1.23%	1.85%	1.97%	2.06%
Grad d'atgna finanziaziun	14.66%	17.04%	26.52%	87.30%	85.49%	84.03%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-2'893	-4'422	-5'159	-5'206	-5'257	-5'313

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Lumbrein (vischnaunca singula):

Muort il basegns da capital jester ed il basegns d'amortisaziun augmentau daventa la situaziun finanziaria dalla vischnaunca da Lumbrein mendra. Il deivet net per habitont vegn a contonscher ina dimensiun plitost critica. Ils tscheins passivs engrevegian il quen current. Las investziuns dils davos onns ein en mintga cass stadas finanziadas solidamein. In'adattaziun dil plan d'investziuns cun ulteriurs projects naven dil 2013 vegn aunc ina gada a s'effectuar negativamein sin la situaziun finanziaria. Ina finaziaziun supportabla dils projects ei indispensabla.

6.2.4 Analisa dalla vischnaunca da Morissen (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Morissen ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in surpli dil recav. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas ein decisivas per la bilanza positiva. Ils onns 2008 e 2009 han ins fatg investziuns en connex cun la sanaziun dalla reit stradala e novs parcadis. Plinavon han ins realisau ina surbaghegiada cun quater habitaziuns a Naus e la casa da scola existenta a Cuschnaus ei vegnida engrondida. Ins ha era sanau lingias d'aua piarsa. Grazia alla gronda activitad da construcziun han ins saviu registrar quels dus onns entradas per taxas da colligiaziun per aua ed aua piarsa dad en total ver CHF 200'000.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	331'079	22'505	40'394	89'244	99'692	481
Investiziuns nettas	526'848	401'669	-337'482	626'560	868'946	1'098'624
Atgna finanziaziun	497'561	163'067	512'063	671'899	440'525	86'980
Facultat netta/deivet net (-) per habitont	3'657	2'793	6'369	6'562	8'938	8'020

Ils proxims onns quantan ins cun in'activitad d'investiziun augmentada. Cunzun ils onns 2010 e 2011 calculeschan ins investiziuns nettas da mintgamai ver CHF 745'000. Grazia all'avertura dil quartier Bual (vendita da terren da baghegiar) han ins saviu registrar entradas supplementaras per las taglias specialas. Las expensas principalas pertuccan la sanaziun dil provediment d'aua e la construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella. Tenor la planisaziun da finanzas 2010-2015 engrevegian ils tscheins passivs carschents il quen current. Tuttina san ins quintar cun bilanzas equilibradas. L'atgna finanziaziun resta constanta ils proxims onns e munta a ver CHF 100'000.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	58'969	77'959	97'782	103'141	105'600	104'233
Resultat dil quen current	198'025	91'210	8'387	-9'972	-10'431	6'936
Investiziuns nettas	751'000	742'000	302'000	160'000	30'000	60'000
Atgna finanziaziun	157'025	121'210	101'387	96'028	93'569	94'936
Capital jester	1'706'787	2'327'576	2'528'190	2'592'161	2'528'592	2'493'656
Agen capital	1'579'757	1'670'967	1'679'354	1'669'382	1'658'951	1'665'888
Quota dalla grevezia dils tscheins	-1.64%	-0.16%	1.40%	1.82%	2.02%	1.91%
Grad d'atgna finanziaziun	20.91%	16.34%	33.57%	60.02%	311.90%	158.23%
Facultat netta/deivet net (-) per habitont	5'870	3'607	3'102	3'169	3'770	4'251

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Morissen (vischnaunca singula):

Muort il basegns da capital jester ei la situaziun finanziaria dalla vischnaunca da Morissen daventada mendra. Las reservas, las entradas supplementaras grazia a taglias specialas, la vendita da terren da baghegiar ed ina gronda activitad da construcziun contribueschan denton ad ina basa finanziaria solida. Las investiziuns dils davos onns ein vegnidas finanziadas cun subvenziuns, contribuziuns ed agens mieds.

6.2.5 Analisa dalla vischnaunca da Suraua (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Suraua ei vegnius concludius ils davos onns per gronda part cun in surpli d'expensas. Las entradas da taglia ch'ei en cumparegliaziun bassas s'effectueschan negativamein sin il quen current. Era las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas ein plitost bassas. Ils onns 2008 e 2009 han ins fatg investiziuns en connex cun la revisiun dil plan da cataster e dalla planisaziun communal, sco era en connex cun la sanaziun da vias e dil provediment d'aua a Peiden. Ils davos onns ha era il rempar dil Tersnaus (ual tras il vitg) procurau per expensas. Il 2008 han ins plinavon cudischau las subvenziuns e contribuziuns per la serenera, aschia ch'il quen d'investiziun ha serrau giu cun in grond surpli d'entradas.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	2'892	-246'584	-231'971	-235'418	339'033	-320'316
Investiziuns nettas	2'322'572	229'882	-288'988	144'562	-1'243'479	391'869
Atgna finanziaziun	469'373	-116'394	67'866	26'045	636'435	-110'247
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-58	-1'261	-23	-459	6'525	4'658

Ils proxims onns ei il basegns d'investiziuns s'augmentaus. Las investiziuns planisadas augmentan il basegns da capital jester. Ei setracta denter auter dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella e dil rempar dil Tersnaus (ual tras il vitg). Plinavon eis ei previu d'optimar il provediment d'aua da Peiden e da Suadetsch e da sanar la canalisaziun Peiden / Surcasti (2. etappa) e las ovras da meglieraziun. Aschia s'augmenta il deivet net per habitont el decuors dils onns sin varga CHF 10'000. Quella summa ei en mintga cass critica. Tenor il plan da finanzas 2010-2015 engrevegian ils tscheins passivs carschents ed il basegns d'amortisaziun augmentau supplementarmein il quen current. L'atgna finanziaziun ei pintga e per part schizun negativa. L'atgna finanziaziun contonschida il 2008 ei d'attribuir al transferiment dad aczias dalla KWZ AG (CHF 490'000).

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	17'889	37'496	51'108	69'328	83'013	95'309
Resultat dil quen current	-146'353	-228'351	-257'963	-303'183	-325'868	-339'164
Investiziuns nettas	620'990	386'377	526'377	364'000	304'000	1'751'500
Atgna finanziaziun	61'647	22'649	9'037	-9'183	-22'868	-35'164
Capital jester	1'322'747	1'686'475	2'203'815	2'576'998	2'903'866	4'690'530
Agen capital	1'736'730	1'508'379	1'250'416	947'233	621'365	282'201
Quota dalla grevezia dils tscheins	-4.80%	-3.44%	-2.46%	-1.14%	-0.14%	0.75%
Grad d'atgna finanziaziun	9.93%	5.86%	1.72%	-2.52%	-7.52%	-2.01%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	2'519	1'108	-875	-2'322	-3'596	-10'298

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Suraua (vischnaunca singula):

L'atgna finanziaziun ei plitost pintga, aschia che entgins projects planisai tenor il plan d'investiziuns 2010-2015 ein strusch realisabels senza igl agid da tiarzs. Sche tut ils projects vegnan realisai, meina quei ad in grond basegns da capital jester ed ad in ulterior augment dil basegns d'amortisaziun. Aschia daventan las bilanzas drasticamein mendras ed il deivet net per habitont s'augmenta. Per saver realisar tut ils projects ston entradas supplementaras vegnir generadas ed ils projects ston vegnir finanziaj meglier.

6.2.6 Analisa dalla vischnaunca da Vella (vischnaunca singula)

Durant la perioda respectiva ei il quen current dalla vischnaunca da Vella vegnius concludius intragliauter cun in resultat equilibrau. Ils dus davos onns 2008 e 2009 ei il quen current vegnius concludius cun in surpli dil recav. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas han muntau mintgamai a ver CHF 275'000.00 ad onn. Ils onns 2008 e 2009 han ins cunzun fatg investziuns en connex cun l'avertura da terren da baghegiar dalla vischnaunca da Vella a Bual e la revisiun dalla planisaziun communal, sco era en connex cun l'amplificaziun e la sanaziun dallas vias d'uaul e da meglieraziun.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	189'343	10'796	-47'683	41'920	-77'605	99'243
Investiziuns nettas	66'737	904'229	-389'562	901'983	39'627	241'550
Atgna finanziaziun	813'297	373'770	523'852	507'337	440'803	531'387
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	501	-680	1'324	1'199	2'129	2'782

Ils proxims onns han ins previu ulteriuras investziuns che augmentan il basegns da capital jester. Ei setracta en emprema lingia da contribuziuns da varga CHF 2.0 miu. per la construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella e per la sanaziun dil provediment d'aua, sco era per l'avertura dil quartier Sumsiaras. Da quei resulta in deivet net da CHF 2'041 per habitont. Tenor il plan da finanzas 2010-2015 engrevegian ils tscheins passivs carschents ed il basegns d'amortisaziun augmentau il quen current. Consequentamein ston ins quintar cun deficits el quen current.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	16'751	59'292	71'441	83'655	95'244	100'882
Resultat dil quen current	228'649	13'238	-29'911	-70'125	-103'714	-107'352
Investiziuns nettas	1'766'500	693'000	683'000	650'000	440'000	200'000
Atgna finanziaziun	396'649	336'238	324'089	311'875	300'286	294'648
Capital jester	4'166'266	4'523'029	4'881'940	5'220'064	5'359'779	5'265'131
Agen capital	2'286'386	2'299'624	2'269'712	2'199'588	2'095'873	1'988'522
Quota dalla grevezia dils tscheins	-9.86%	-8.20%	-7.70%	-7.20%	-6.73%	-6.50%
Grad d'atgna finanziaziun	22.45%	48.52%	47.45%	47.98%	68.25%	147.32%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-171	-852	-1'538	-2'177	-2'372	-2'041

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Vella (vischnaunca singula):

Il basegns da capital jester augmentau ed il basegns d'amortisaziun supplementar vegnan ad engrevegliar pli fetg la situaziun finanziaria da Vella. Entgins projects previ el plan d'investiziuns per ils onns 2010-2015 vegnan ins buc a saver realisar senza ulteriuras contribuziuns da tiarzs. Sche tut ils projects vegnan realisai, ha quei immediat per consequenza in gronda grevezia finanziaria, ina mendra bilanza ed ina debitaziun. Igl emprem ston quels projects che cuvieran buc il basegns giavischau vegni realisai. Sche las expensas vegnan concentradas sin ils projects urgents, ei la situaziun finanziaria segira.

6.2.7 Analisa dalla vischnaunca da Vignogn (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Vignogn ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in surpli d'expensas. Ils aults tscheins passivs ed il grond basegns d'amortisaziun engrevegian il quen current. Las contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas levgeschan empau il quen current. L'atgna finanziaziun ha muntau il 2008 ed il 2009 mintgamai a ver CHF 80'000. Duront quels dus onns han ins fatg investiziuns en connex cun la transformaziun dil plaz communal, il plan general d'allontanaziun d'aua (GEP) e la sanaziun da lingias d'aua. Plinavon han ins entschiet cun la revisiun dalla planisaziun communal.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	256'213	-8'638	-15'873	-77'883	-154'994	-195'108
Investiziuns nettas	124'816	1'195'828	1'001'617	-29'578	191'971	-114'791
Atgna finanziaziun	421'802	141'257	215'183	219'819	79'529	80'759
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	285	-5'383	-9'409	-8'315	-9'171	-8'084

Ils proxims onns quantan ins cun investiziuns nettas annualas d'intragliauter CHF 280'000. Las investiziuns planisadas augmentan il basegns da capital jester. Ei setracta cunzun dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella e digl engrondiment dil santeri existent a Sogn Gudegn. Plinavon han ins era previu da sanar las ovras da meglieraziun e da reutilisar localitads el center communal sco habitaziuns. Pervia dallas investiziuns s'augmenta il deivet net per habitont sin varga CHF 13'000. Tenor il plan da finanzas 2010-2015 engrevegian ils tscheins passivs che creschan vinavon ed il basegns d'amortisaziun augmentau il quen current. Ins sto quintar era egl avegnir cun deficits el quen current. Da quei resulta ina bilanza negativa. L'atgna finanziaziun munta vinavon a ver CHF 70'000.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	53'421	61'947	72'516	78'362	89'435	93'173
Resultat dil quen current	-100'421	-127'596	-154'165	-157'011	-183'084	-174'822
Investiziuns nettas	341'171	393'096	225'096	400'000	150'000	160'000
Atgna finanziaziun	96'579	80'404	69'835	63'989	52'916	49'178
Capital jester	3'094'355	3'407'047	3'562'308	3'898'319	3'995'403	4'106'225
Agen capital	50'820	-76'776	-230'941	-387'952	-571'036	-745'858
Quota dalla grevezia dils tscheins	-3.01%	-2.06%	-0.86%	-0.19%	1.08%	1.51%
Grad d'atgna finanziaziun	28.31%	20.45%	31.02%	16.00%	35.28%	30.74%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-9'282	-10'858	-11'560	-13'265	-13'643	-14'098

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Vignogn (vischnaunca singula):

Muort il basegns da capital jester ed il basegns d'amortisaziun che resta aulta daventa la situaziun finanziaria dalla vischnaunca da Vignogn aunc mendra. La situaziun finanziaria ei gia ualti precara e lai strusch ni insumma negin spazi per investiziuns tenor il basegns giavischau. Las investiziuns fatgas ils onns 2005 e 2006 han procurau per in pigiurament drastic dalla situaziun finanziaria. Ina finanziaziun solida dallas investiziuns planisadas ei indispensabla. Entradas supplementaras grazia a taglias specialas ed alla vendita da terren da baghegiar che ha per consequenza in augment dall'activitad da construcziun pon reducir empau il basegns da capital jester.

6.2.8 Analisa dalla vischnaunca da Vrin (vischnaunca singula)

Il resultat dil quen current dalla vischnaunca da Vrin ei vegnius concludius ils davos onns mintgamai cun in lev surpli d'expensas. Quei pervia dil basegns d'amortisaziun relativamein grond. La vischnaunca da Vrin ei la suletta vischnaunca che survegn neginas contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas. Denton survegn ella in'indemnisaziun per il metter sut schurmetg la Greina, quei enstagl dils tscheins d'aua che fussen stai pusseivels. Ils onns 2008 e 2009 han ins investiu en connex cun novs parcadis e la sanaziun da vias. Plinavon han ins optimau il provediment d'aua e la dismessa d'aua piarsa ed ins ha reparau donns da malaura.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Resultat dil quen current	-7'518	-75'326	-21'108	-4'911	-72'317	-22'183
Investiziuns nettas	291'069	329'362	461'579	270'500	444'384	651'549
Atgna finanziaziun	331'865	52'026	266'855	336'549	227'198	267'371
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	4'784	4'068	3'545	3'839	2'966	1'419

Tenor il plan d'investiziuns 2010-2015 han ins planisau ils proxims onns mo paucas, denton caras expensas. Ei setracta dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella, dalla sanaziun dil provediment d'aua e dil manteniment da plazs e da vias. Ils tscheins passivs ed il basegns d'amortisaziun carschent engrevegian il quen current. Ei sto pia vegnir quintau cun surplus d'expensas augmentai. L'atgna finanziaziun resta vinavon aulta e constanta e munta a ver CHF 195'000.00.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tscheins passivs	16'180	37'735	44'075	46'810	44'887	42'907
Resultat dil quen current	-183'780	-121'335	-132'675	-128'410	-103'487	-81'507
Investiziuns nettas	768'200	374'500	248'000	90'000	90'000	90'000
Atgna finanziaziun	88'220	201'665	195'325	192'590	194'513	196'493
Capital jester	1'429'455	1'602'290	1'654'964	1'552'374	1'447'862	1'341'369
Agen capital	1'329'339	1'208'004	1'075'329	946'919	843'432	761'925
Quota dalla grevezia dils tscheins	-2.43%	-0.55%	-0.07%	0.14%	-0.01%	-0.16%
Grad d'atgna finanziaziun	11.48%	53.85%	78.76%	213.99%	216.13%	218.33%
Facultad netta/deivet net (-) per habitont	-1'332	-2'046	-2'278	-1'886	-1'486	-1'078

Facit dall'analisa dalla vischnaunca da Vrin (vischnaunca singula):

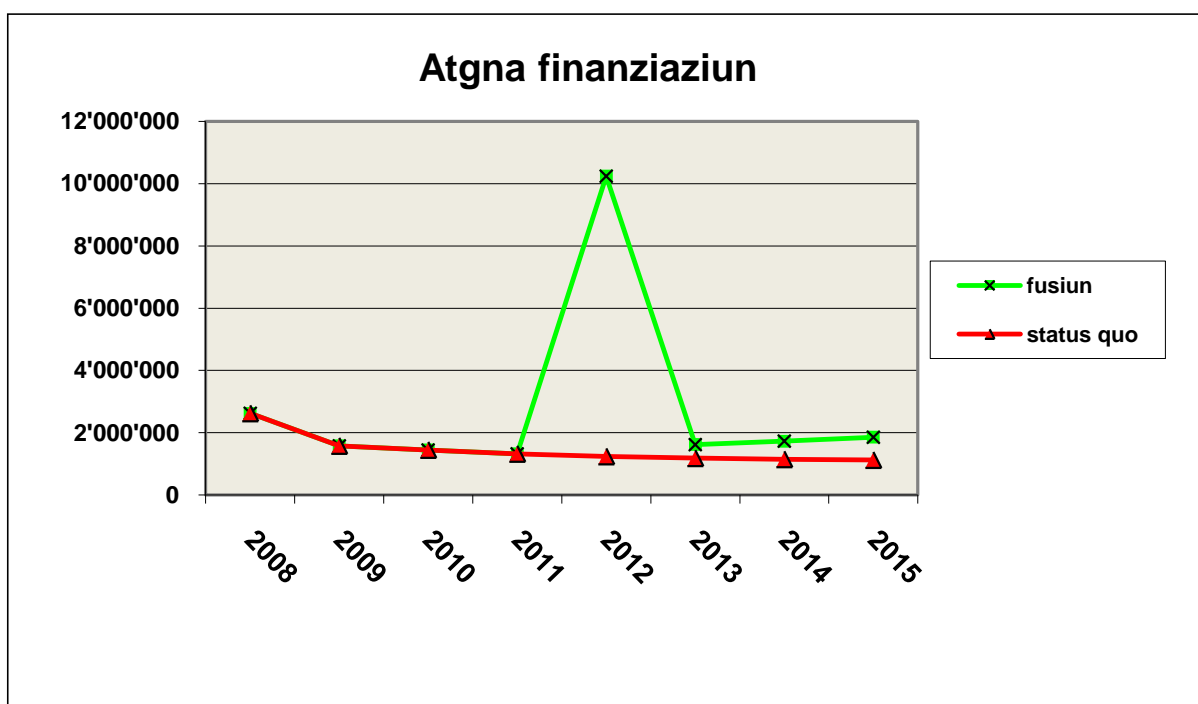
La situaziun da Vrin ei per il mument buca particularmein critica. Grazia alla buna situaziun actuala s'effectuescha il basegns da capital jester meins negativamein. Il basegns d'amortisaziun augmentau engrevegia denton il quen current. Ins sto quintar era egl avegnir cun deficits. Quels vegnan ad esser empau pli aults che entochen dacheu. Il deivet net per habitont s'augmenta a varga CHF 2'000.00. El sereducescha lu denton puspei empau.

6.3 Analisa finanziaria dalla vischnaunca fusiunada

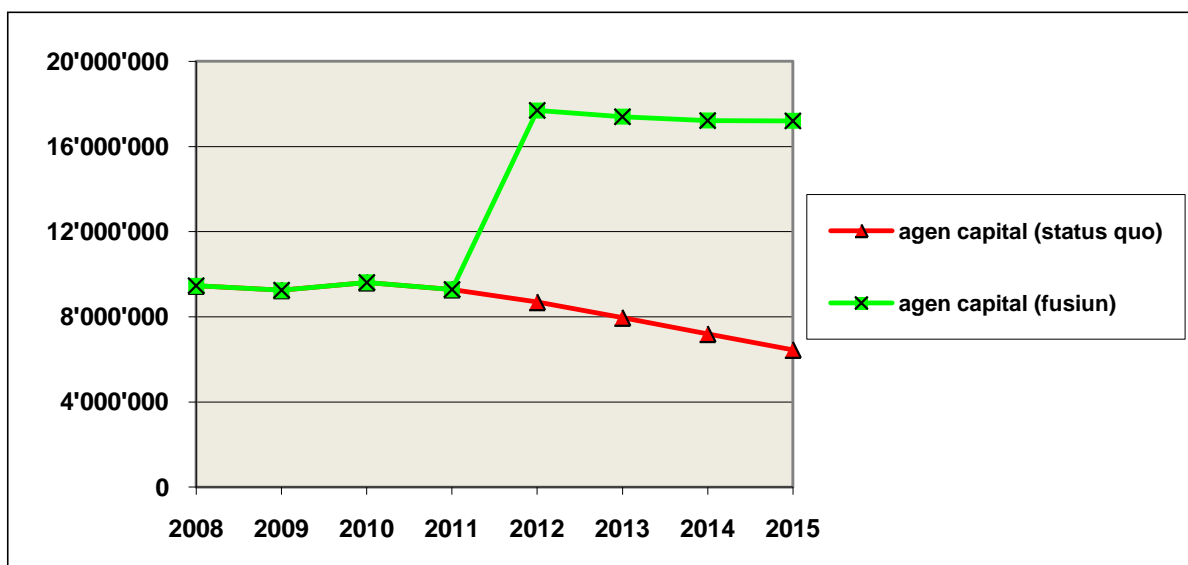
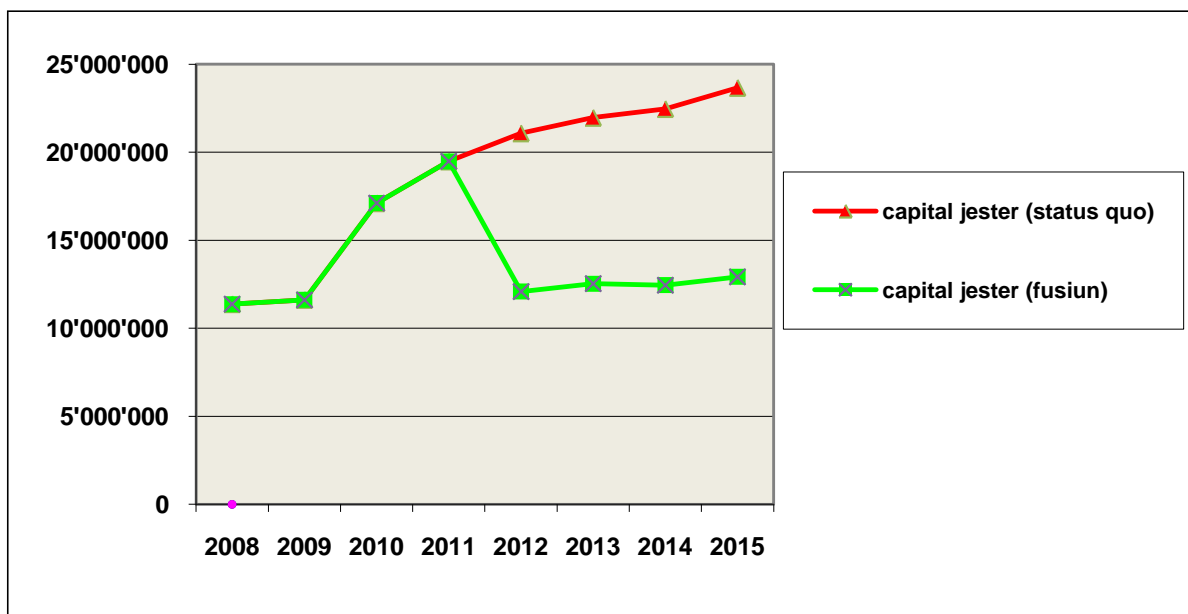
Per saver demussar las consequenzas finanzialas d'ina fusiun dallas vischnauncas da Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin han ins reuniu ils plans da finanzas dallas singulas vischnauncas. Ins ha fatg neginas midadas ella planisaziun da finanzas 2010-2015 reunida (status quo), denton integrau las divergenzas che resultan dalla fusiun. La cumparegliaziun da quellas duas planisaziuns muossa las consequenzas finanzialas d'ina fusiun eventuala. Las midadas che resultan dalla fusiun ein vegnidas

indicadas ni eruidas a basa da supposiziuns e d'experientschas fatgas cun projects da fusiun precedents el cantun Grischun.

Per la vischnaunca fusiunada vegn proponiu in pei da taglia da 105% dalla taglia sempli cantunala. Quei sche la Regenza conceda en connex cun la garanzia dalla contribuziun da fusiun e da promoziun in pei da taglia sut 120% e sche la vischnaunca fusiunada survegn vinavon contribuziuns dall'ulivaziun da finanzas. Pervia dalla reducziun dil pei da taglia ston ins far quen cun entradas da taglia ch'ei annualmein per ver CHF 500'000.00 pli bassas. Sch'ins riguarda ils effects da sinergia san ins quintar all'entschatta cun respargns da CHF 100'000.00 ed ils onns 2014 e 2015 cun mintgamai ulteriurs respargns da CHF 130'000.00. Quels respargns san ins contonscher cun surpender novas incumbensas e cun in basegns reduciu da commembers per las autoritads. Plinavon san ins era spargnar cuosts materials. Quei pertucca cunzun las expensas per segiradas, per l'administraziun (p.ex. EED, telecomunicaziun, mobiliar e material da biro, etc.) e per il manteniment ed il menaschi d'edificis d'administraziun. Ins sa era quintar cun in plus da CHF 300'000.00 ad onn quei che pertucca l'ulivaziun da finanzas. Per las calculaziuns han ins era risguardau ina contribuziun da fusiun resp. da promoziun da CHF 9.0 miu.

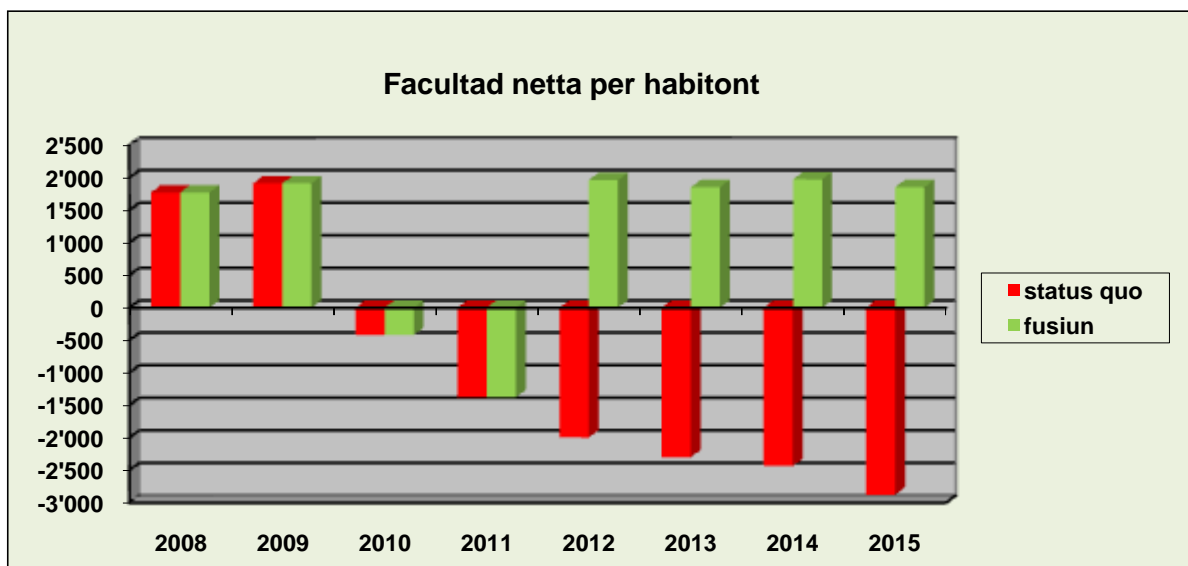

La meglieraziun dall'atgna finanziaziun ei d'attribuir alla contribuziun da fusiun resp. da promoziun. Ella planisaziun ei quella vegnida duvrada per amortisar ils deivets. Per consequenza resultan pli pintgas expensas per tscheins passivs. Quellas muntan a CHF 500'000.00 ad onn. L'atgna finanziaziun crescha levamein era ils onns 2014 e 2015. Ella planisaziun da finanzas consolidada senza midadas ei l'atgna finanziaziun regressiva.

Grazia all'influenza positiva dalla contribuziun da fusiun resp. da promoziun sa igl agen capital vegnir augmentaus ed il capital jester reducius. Igl agen capital s'augmenta era pervia dil levgiament dil quen current e resta ils proxims onns pli u meins constants. Senza las midadas dalla fusiun ei igl agen capital regressiv per igl entir perimeter. Il basegns da capital jester augmentau dallas vischnauncas pervia dils projects planisai, sco p.ex. la construcziun dalla casa d'attempai e da tgira a Vella, sa vegnir reducius cun la contribuziun singulara da frs. 9 milliuns. Quei s'effectuescha sin ils tscheins passivs.

En cumparegliaziun cun la planisaziun da finanzas 2010-2015 consolidada muossa il svilup dil deivet net per habitont senza midadas e sin fundament dil basegns da capital jester modificau il suadont maletg:

Facit dall'analisa finanziaria dalla vischnaunca fusiunada da Lumnezia:

L'analisa dil plan da finanzas muossa che la fusiun dallas vischnauncas da Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin ei ord vesta finanziaria e cun risguardar las constataziuns e calculaziuns fatgas fetg raschuneivla. Ils effects da sinergia restan all'entschatta marginals e vegnan reduci empau pervia dallas expensas supplementaras per realisar la fusiun. Ils onns vegnents e naven dil 2016 san ins quintar cun ulteriurs respargns. Grazia alla reducziun dil pei da taglia daventa la regiun pli attractiva, cunzun era per habitar. Plinavon ei era la finanziaziun dils projects – cunzun dalla construcziun nova dalla casa d'attempai e da tgira a Vella – meglia ed engrevegia strusch las finanzas communalas. La vischnaunca fusiunada vegn sdebitada. Grazia all'augmentaziun annuala dalla contribuziun dall'ulivaziun da finanzas stattan plinavon dapli mieds financials a disposiziun. Era quei ei in argument per ina fusiun. Per la vischnaunca fusiunada vegn proponiu in pei da taglia da 105% dalla taglia sempla cantunala. Ins sa era quintar cun in plus da CHF 300'000.00 ad onn quei che pertucca l'ulivaziun da finanzas. Per las calculaziuns han ins era risguardau ina contribuziun da fusiun resp. da promoziun da frs. 9 milliuns.

7. Effect cun ni senza ina u l'otra vischnaunca

Ina vischnaunca fusiunada cun ni senza ina u l'otra vischnaunca savess quintar cun ils suandonts avantatgs:

- tut ils effects da sinergia ein realisabels
- ei dat ina perspectiva cumplessiva en l'entira Lumnezia
- tut las uniuns d'interess vegnan dissolidadas
- ei dat ina structura politica uniforma
- las contribuziuns da promoziun vegnan a s'augmentar massivamein
- ei sesviluppa ina solidaritad enteifer ina vischnaunca romontscha

Sche ina u l'otra vischnaunca separticipescha buc alla fusiun dalla vallada, savess ei dar per ella enzacons disavantatgs relevants. Igl disavantatg il pli gravont per quella vischnaunca ei ch'ella ha negina pusseivladad da concepir e da contribuir al svilup dalla nova vischnaunca. Ultra da quei ein ils suandonts aspects negativs d'observar:

- la vischnaunca s'isolescha
- ils projects per l'entira vallada san buca vegnir realisai
- las uniuns d'interess sedissolvan senza che la vischnaunca sappi separticipar allas decisiuns
- in'integraziun pli tardiva en ina vischnaunca da vallada daventa pli greva

Tut priu dat ei dapli disavantatgs per tuts, sche ina u l'otra dallas otg vischnauncas separticipescha buc ad ina fusiun.

8. Aspects/conclusiun

Las suandontas schanzas e rescas, avantatgs e disavantatgs san sedar en connex cun la fusiun dallas otg vischnauncas:

- Dapli forza anoviar
- Ina unica identitad, ina communitad
- Augment dalla forza finanziaria
- Ina ferma vischnaunca e mo ina vischnaunca per la Lumnezia romontscha
- Augment dalla contribuziun finanziaria dil cantun
- Reducziun dil pei da taglia
- Pei da taglia unic per l'entira val
- Basegna dameins personal (officials)
- Pli efficient partenent prender decisiuns
- Spargnar cuosts/augment d'efficienza e professionalitad
- Specialisaiun dil personal
- Nezegiar sinergias
- Gudiment pli raziunal dallas pastiras ed alps dalla vischnaunca.
- Augment dil potenzial turistic e meglier nezetg da quel
- Megliera formaziun dalla planisaziun dil territori
- Negins consorzis (scola, pumpiers e.a.v.)
- Meglier marketing dil num „Val Lumnezia“

- Sperdita d'autonomia ed identitad (politica e culturala)
- Sperdita dil spért dil vitg
- Il burgheis daventa ina unitad administrada enstagl d'ina persuna ch'ei activa politicamein
- Sentiment da minoritad/societad da duas classes/resignaziun tier la populaziun
- Territori fetg grond
- Differentas structuradas e mentalitads
- Conflicts alps/pastiras
- Digren digl interess ed engaschi politic
- Sperdita da plazzas da lavur e survetschs locals
- Entrar en cumpromiss (dar giu certs avantatgs actuals)
- Centralisaziun e concentraziun da survetschs
- Pli grondas distanzas
- Augment dil pensum da lavur per ils officials, aschia augment dalla problematica d'anflar personas adattadas
- Realisaziun communabla da projects futurs
- e.a.v

9. Cussegl / proposta

Ils commembers dalla cumissiun strategica sco era ils commembers dalla cumissiun operativa ein dil meini ch'ina fusiun dallas otg vischnauncas Cumbel, Degen, Lumbrein, Morissen, Suraua, Vella, Vignogn e Vrin seigi il dretg pass enviers igl avegnir e proponan da continuar cul project. Quei denter auter ord ils suandonts motivs:

- Dapli forza anoviars
- Augment dalla forza finanziaria
- Reducziun dil pei da taglia
- Nezegiar sinergias

10. Ulteriur agir / procedura / comunicaziun

El meins fevrer 2011 duei haver liug en mintgina dallas otg vischnauncas ina occurrenza. Leu ha la populaziun locala la pusseivladad da far damondas e da discussiunar la fusiun.

Ils 18 da mars 2011 ha liug ina ulteriura occurrenza d'informaziun en in liug.

Las radunonzas communalas ston decider entochen ils 31 da mars 2011 davart igl ulteriur agir. Quellas radunonzas communalas duein haver liug en tuttas otg vischnauncas el medem mument. Tenor plan da termins han quellas radunonzas communalas liug ils 25 da mars 2011. Sche las vischnauncas considereschan il project sco positivs, sa la gruppa da project vegnir incumbensada d'elaborar las ideas skizzadas en in contract da fusiun cun ils documents supplementars necessaris (sbozs per la constituziun da vischnaunca, lescha da taglia, organisaziun politica ed operativa incl. ils loghens, etc.).

Il decuors dil project e la procedura previda duei vegnir resumada e tarmessa sco fegl sgulont a tut las casadas avon las occurrenzas d'informaziun publicas. Il medem temps vegnan las medias interessadas informadas a caschun d'ina conferenza da pressa. Ultra da quei vegn scretta ina comunicaziun allas medias.